

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХЕРСОНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФАКУЛЬТЕТ ПСИХОЛОГІЇ, ІСТОРІЇ ТА СОЦІОЛОГІЇ
КАФЕДРА ІСТОРІЇ, АРХЕОЛОГІЇ ТА МЕТОДИКИ ВИКЛАДАННЯ**

**ІСТОРІЯ УКРАЇНСЬКОГО ПОВСЯКДЕННЯ В МЕТОДИЦІ
ВИКЛАДАННЯ ІСТОРІЇ В ШКОЛІ**

Кваліфікаційна робота (проект)

на здобуття ступеня вищої освіти «бакалавр»

Виконала:

здобувачка IV курсу 07-441 групи
Спеціальності 014 Середня освіта
Спеціалізація 014.03 Історія
Освітньо-професійної програми
Середня освіта (історія)
Ротарь Ірина В'ячеславівна

Керівниця

кандидатка історичних наук,
доцентка Кузовова Н.М.

Рецензент

учитель історії, вчитель-методист
Херсонського академічного ліцею
ім. О. В. Мішукова Херсонської
міської ради при Херсонському
державному університеті,
Михайлик О. В.

Івано-Франківськ – 2023

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. Характеристика поняття «Історія українського повсякдення»	5
1.1. Поняття історії повсякденності та підходи до її вивчення	5
1.2. Роль та місце історії повсякденності в курсі Історія України	24
РОЗДІЛ 2. Характеристика історія українського повсякдення в методиці викладання історії в школі.....	39
2.1. Особливості висвітлення історія українського повсякдення в шкільному курсі Історії України.....	39
2.2. Методичні рекомендації з розробки уроків за напрямом «Історія українського повсякдення»	52
ВИСНОВКИ	57
СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ	59
ДОДАТОК А. Кодекс академічної доброчесності	62

ВСТУП

Дослідження історії повсякденності є відносно новою та перспективною галуззю української науки, яка з'явилася після здобуття незалежності. Вона пов'язана з діяльністю школи Анналів та є одним з актуальних напрямів сучасної української історичної науки. Дослідження в цій галузі дозволяють комплексно дослідити українське суспільство на різних етапах його розвитку.

Українські науковці, такі як С. І. Дровозюк, В. Головка, О. А. Коляструк та О. А. Удод, розробляли теоретичне осмислення та методологічні підходи до історії повсякденності в українській історіографії. Вони висвітлювали проблематику пересічної людини в світовій практиці, що було пов'язано з діяльністю школи Анналів.

Одним з найбільш важливих напрямків досліджень є вивчення проблематики повсякденності радянської доби. Цей період був закритим та найболючішим у історії українського суспільства. У конкретно-історичних дослідженнях науковці приділяють більше уваги вивченню цієї проблематики, що дозволяє зрозуміти вплив радянської системи на повсякденне життя людей.

В сучасних умовах вивчення історії України, актуальними для дослідження стали такі проблеми, як "воєнний комунізм", нова економічна політика, соціалістична модернізація в промисловості та сільському господарстві, духовна сфера, голодомор 1932-1933 рр., репресивна політика радянської влади, та девіантна поведінка.

Проте, на сьогоднішній день в Україні не існує жодної фундаментальної, чи хоча б узагальнюючої наукової роботи з історії повсякденності українського народу. Історична наука в Україні залишається скованою стереотипами марксистської історіографії, яка зосереджується на політичній історії, соціально-економічних факторах, описує історію війн, дипломатії, партії та інших аспектів державного управління.

Останнім часом відбулися певні зрушення в напрямку дослідження історії повсякденності, але ця галузь науки все ще має епізодичний характер, і зазвичай представлена фрагментарними дослідженнями в підручниках.

Повсякденність – це полотно для всіх наших справ, великих і малих, приватних і громадських. Тому дослідження історії повсякденності є не менш важливими, ніж політичні чи соціально-економічні аспекти історії.

Мета цієї роботи – це аналіз сучасного стану дослідження історії повсякденності в Україні та визначення проблематики наукових робіт та подальших перспектив. Зокрема, можна визначити необхідність подальшого дослідження повсякденного життя в сучасній Україні та вивчення впливу глобалізації на повсякденні практики.

Об'єктом дослідження в даній роботі є аналіз процесу формування та розвитку історії повсякденного життя, а також чинників, які спричинили відставання української історичної науки від європейських стандартів.

Об'єктом дослідження виступає теоретичне підґрунтя для вивчення історії повсякденності та його методичні аспекти.

Завданнями дослідження є:

- дослідження через історичну перспективу процесу формування та розвитку історії повсякденного життя як методологічного напрямку історичної науки в Європі та, зокрема, в Україні;
- визначення аксіологічної та агностичної важливості олюдненої історії;
- підбиття підсумків щодо методів вивчення повсякденності в рамках шкільного курсу з історії.

РОЗДІЛ 1. ХАРАКТЕРИСТИКА ПОНЯТТЯ «ІСТОРІЯ УКРАЇНСЬКОГО ПОВСЯКДЕННЯ»

1.1. Поняття історії повсякденності та підходи до її вивчення

Поняття «повсякденність» включає не лише структуру, але й зміст, що було зауважено німецьким етнографом та антропологом Каролою Ліпп на початку 1990-х років. У літературі існує безліч "повсякденностей", оскільки різні автори досліджують її з різних перспектив [25, с. 2-3]. Дослідження повсякденного життя має на меті зрозуміти людський досвід та відповісти на питання, які аспекти цього досвіду варто розглядати, а які - ні. Зокрема, фахівці з історії соціальних конфліктів і рухів вважають, що повсякденність включає опір насильству, якщо він щодня чи систематичний, а також форми поведінки та стратегії виживання та просування, що використовуються людьми у специфічних соціально-політичних умовах, включаючи найекстремальніші. Тому постановка таких тем, як повсякденність воєнної доби чи епохи революцій, є цілком обґрунтованою.

Щодо питання, чи може повсякденність включати трудову, робочу, виробничу сферу, думки дослідників розходяться. Більшість вітчизняних дослідників розуміють під "повсякденністю" головним чином сферу приватного життя, в той час як деякі включають у сферу аналізу та життя трудові моделі поведінки та відносини, що виникають на робочому місці. У той же час, соціологи та етнографи підтримують поняття «виробничий побут» та «повсякденність праці». Таким чином, розуміння того, що включається в поняття «повсякденність», залежить від підходу дослідників та їхніх дисциплінарних особливостей.

Аналіз повсякденності може бути корисним для розуміння соціальної динаміки, оскільки вона дає змогу зрозуміти, які практики та взаємодії є сталими

в певних соціальних контекстах. Наприклад, вивчення повсякденного життя воєнних часів може дати уявлення про те, як люди адаптувалися до нових умов та які взаємини встановлювали між собою. Також вивчення повсякденності може допомогти зрозуміти, які соціальні проблеми та конфлікти виникають у певних контекстах та як їх можна вирішити.

Отже, повсякденність - це складне поняття, яке можна досліджувати з різних перспектив та включає в себе різноманітні аспекти людського досвіду. Вивчення повсякденного життя може бути корисним для розуміння соціальних процесів та динаміки в різних соціальних контекстах.

Що ми маємо на увазі, коли говоримо про поняття "повсякденне життя". На нашу думку, воно включає такі аспекти:

- події в сфері публічного життя, зокрема дрібні приватні події, та способи, якими люди адаптуються до подій зовнішнього світу;
- особисте приватне життя та побут у широкому розумінні;
- емоційний аспект подій та явищ, а також переживання звичайних фактів та побутових обставин окремими людьми та групами людей.

Історики зазвичай розрізняють "історію повсякденного" в житті простих людей від "історії неповсякденного". Останнє зазвичай включає:

- святкові події та небудні дні в повсякденному житті, якщо вони не повторюються за одним і тим же сценарієм;
- надзвичайні та значущі події (але їхні наслідки та переживання є частиною повсякденного життя);
- різноманітні форми відпочинку та ледарства, що протистоять повсякденній роботі та праці;
- життя незвичайних людей та їхній незвичайний спосіб життя, що не можна узагальнити.

Визначення повсякденного життя, що стало класикою у соціології, як "реальності, яку люди інтерпретують та яка має для них суб'єктивну значущість як цілісний світ" [2, с. 38], менш відоме серед істориків. Це визначення підкреслює подвійну природу повсякденного життя: його реальність організовується навколо того, що є "тут" та "зараз" для кожної людини. Таким чином, повсякденне життя є особистим досвідом кожного окремого індивіда, але водночас воно є загальною соціальною реальністю.

Щодо того, чи може повсякденність включати трудову, робочу, виробничу сферу, дослідники мають різні точки зору. Більшість вітчизняних дослідників вважають, що під "повсякденністю" слід розуміти головним чином сферу приватного життя, тоді як деякі включають у цю категорію аналіз трудового життя та відносин, які виникають на робочому місці. З іншого боку, соціологи та етнографи активно вивчають поняття "виробничого побуту" та "повсякденності праці".

Отже, поняття повсякденного життя має широкий спектр значень та охоплює різноманітні аспекти людського досвіду. Це не тільки приватне життя та дрібні повсякденні події, а й емоційний аспект подій, трудове життя, святкові та небудні дні, а також незвичайний спосіб життя окремих людей. Уважне вивчення повсякденного життя може допомогти краще зрозуміти соціальні та культурні процеси, що відбуваються в суспільстві.

У сучасній науці, історія повсякденності має дві основні інтерпретації: як метод мікроісторичного аналізу та як відтворення ментального контексту подійної історії. Загалом, соціологи-практики, історики, краєзнавці та археографи використовують перший підхід, тоді як філософи та культурологи нахилиються до другого. У німецькій історіографії, повсякденність протиставляється тому, що виходить за її межі, тобто тому, що є яскравим, незвичайним чи унікальним. Це призвело до появи німецької концепції історії повсякденності, яка розглядає мікроісторію звичайних, непомітних, типових

подій та соціальних прошарків. У цьому підході, "свята" вважаються як вияв чогось незвичайного, і "екстремальні ситуації" можуть перетворитися у звичайність в залежності від обставин. Робота, праця, гра та навчання, включені до поняття "повсякденного" (хоча і протиставлені йому). Вивчення цих аспектів становить основне завдання історії повсякденності, вважає А. Людтке. У німецькій історіографії, протистояння між мікроісторією та ментальним контекстом призвело до негативної реакції наукових експертів, які вважали, що цей напрямок порушує "святе". Це призвело до появи паралельного офіційного світу "майстерень істориків" та особливих журналів, наприклад, "Історична антропологія".

Незважаючи на різні підходи до вивчення історії повсякденності, наукова спільнота продовжує сприймати цю категорію як значущий об'єкт дослідження. Одним із таких підходів є методика мікроісторичного аналізу, яку застосовують соціологи-практики та значна частина істориків, краєзнавців та археографів. Цей підхід дає змогу вивчати типові для свого часу та соціального прошарку індивідів, непомітні аспекти їхнього життя та культурного спадкування.

З іншого боку, філософи та культурологи використовують історію повсякденності як реконструкцію ментального макроконтексту подієвої історії. Вони розглядають повсякденність як життя мас, але також визнають, що вона може включати і незвичайні події, такі як свята та екстремальні ситуації. При цьому повсякденність розглядається як реальність, що інтерпретується людьми та має для них суб'єктивну значущість як цілісний світ.

Одним із прикладів успішного застосування методики мікроісторичного аналізу в історії повсякденності є робота А. Людтке, який вважає, що вивчення роботи, праці, гри та навчання у певному соціальному контексті включені до поняття "повсякденного". Історія повсякденності має на меті вивчення цих аспектів життя та становить один із головних напрямків сучасної науки.

Історія повсякденності є особливою галуззю науки, що поєднує культурологію та етнографію. При дослідженні повсякденного використовуються етнологічні методи, однак це не дозволяє прирівняти історію повсякденності до історії побуту, що є предметом етнографічних описів. Опис побуту не може передати всіх задумів, мрій, чи проблем, що мали люди минулого. Побут, виглядає повільним і мало мінливим, змінам, що опираються. В минулому, побут представляли як незмінний життєвий сценарій, зі сковуючими рамками. Зараз, історія повсякденності вивчається за допомогою інструментарію з різних дисциплін, таких як краєзнавство, біографістика, просопографія, а також новітніх дослідницьких напрямів, таких як усна історія, історія приватного життя, інтелектуальна, гендерна історії та ін. Реалізація соціокультурного підходу до дослідження повсякденного, вимагає досвіду та інструментарію з різних дисциплін, а також осмислення пізнавальних можливостей новітніх дослідницьких напрямів. На сьогоднішній день, історична наука значно збагатилась методами з інших дисциплін, завдяки міждисциплінарним контактам з передовою гуманітаристикою, зокрема з філософією, соціологією, етнологією, культурологією, лінгвістикою.

Важливо зазначити, що історія повсякденності відрізняється від історії побуту, оскільки остання має більше етнографічний характер, а перша – історичний. Історія повсякденності розглядається як новий напрям у історичних дослідженнях і розглядає людину як носія задумів та мрій. Історія побуту же більше про малоінформативний та маломінливий опис життя.

Сучасна історична наука використовує методи, що дозволяють враховувати культурні та соціальні контексти в минулому, що формує підґрунтя для історії повсякденності. Ці методи, насамперед, етнологічні та соціологічні. Застосування соціокультурного підходу дозволяє відобразити ідею людини як центрального об'єкту дослідження. До історичних дисциплін, які надають

методологічну підтримку, належать краєзнавство, біографістика, просопографія та інші.

За останні роки історична наука значно розвинулась та збагатилась новими методами з інших гуманітарних наук. Це пов'язано з докорінною зміною соціальних функцій історії в сучасному світі. Так, стали популярними напрями, як історія приватного життя, усна історія, історія гендерів, інтелектуальна історія тощо.

Усі ці напрями є важливими складовими історії повсякденності, оскільки дозволяють розглядати минуле крізь призму культурних та соціальних контекстів.

За останній час статус історії помітно зріс серед інших наук завдяки світовій демократизації та глобалізації. Це призвело до збільшення попиту на історію у сфері наукового прогнозування майбутнього, методів транзитології та інтеграції. З іншого боку, історики усвідомлюють недосконалість так званих "чистих" історичних теорій та моделей, а також недостатність макроісторичних підходів до вивчення минулого, коли реальна історія людей залишалась невідомою. З цих причин з'явився підвищений інтерес до мікроісторичних досліджень, що дозволяють запозичувати ідеї з інших наукових систем. "Анналісти" М. Блок та Л. Февр накреслили нову стратегію пізнання історії, спрямовану на об'єднання всіх галузей історичного пізнання. Основні засади школи "Анналів" полягають у визнанні того, що об'єкти історичного дослідження конструюються самими істориками, а метою історичного опису має бути "тотальна історія", що означає пряму співпрацю з іншими гуманітарними та соціальними науками. Це підходить до побудови цілісної системи історичного пізнання [8, с. 371]

Українські історики нині мають доступ до нових джерел і методів дослідження, таких як соціально-історична антропологія, історія ментальності, усна історія та гендерні студії. Це дозволило їм вивчати проблеми, які раніше

були заборонені для офіційної історіографії, зокрема, голоду та селянської ментальності, морально-політичного стану селянства, їх ставлення до колективізації, ліквідації куркульства та голодомору. Дослідники також детально переосмислили історію України в період Другої світової війни, зосередившись на побутових, соціальних та морально-психологічних аспектах. Інститут історії України НАН України започаткував серію колективних монографій "З історії повсякденного життя в Україні", яка містить детальні нариси про різні епохи історії України, зосереджені на повсякденному житті людей. Робота цих дослідників дозволила переглянути історію України з нової перспективи та детально висвітлити соціальні трансформації, що відбувалися в країні на протязі різних історичних епох [8, с. 267-268].

В українських наукових працях, що вивчають повсякденне життя в радянському суспільстві, провідні дослідники звертають увагу не лише на практики, пов'язані з житлом, одягом та харчуванням, але й на ментальну сферу та її трансформацію. Аналізуються проблеми сприйняття політики радянської влади, гендерний аспект повсякденності, дитяча історія та девіантна поведінка. Науковці звертають увагу на дослідження повсякденності окремих соціальних груп радянської доби, зокрема життя української інтелігенції в 20-х роках ХХ ст. (О. А. Коляструк), особливості повсякденного життя та світогляду селянства (В. Даниленко, П. М. Тригуб, В. О. Марочко), міського населення (Н.І. Коцур, М.В. Борисенко, З. Г. Лихолобова), номенклатури як особливої соціальної групи (М. Дорошенко) та побуту студентів 20–30-х років ХХ ст. (В. Прилуцький, О. Рябченко). Ці дослідження відображають важливі аспекти радянської повсякденності та дозволяють краще зрозуміти минуле України.

Новим підходом для сучасної української історіографії стало дослідження девіантної поведінки та соціальних аномалій радянського суспільства. Одним із перших узагальнюючих досліджень в цьому напрямку було дослідження В. В. Іващенко та І. В. Іщенка "Україна непівська: аналіз соціальних аномалій

південного регіону". В цій роботі були проаналізовані проблеми дитячої безпритульності, жебракування, бродяжництва, пияцтва та проституції. О. С. Паращевіна та В. П. Швидкий досліджували проблему безпритульності в сучасній Україні. Науковці проаналізували субкультуру, побут, соціальні цінності та особливості сприйняття цих категорій. Вони показали, що радянська влада свідомо замовчувала існування соціальних аномалій, таких як безпритульність, жебракування та пияцтво. О. В. Стяжкіна, О. Р. Кісь та І. Ігнатенко займаються дослідженням української дійсності з позиції гендерного підходу. Вони проаналізували особливості сприйняття жінками голодомору, подій Другої світової війни та національно-визвольних змагань на західноукраїнських землях у 1940–1950-х рр. Це значно розширило та поглибило знання з буденної та ментальної історії радянського суспільства. Важливим здобутком сучасної історичної науки є дослідження усної історії. З 2006 р. в Україні діє Асоціація усної історії.

Українські історики досліджують повсякденне життя різних соціальних груп на різних етапах історії України. Члени Асоціації усної історії Г. Г. Грінченко та Т. В. Пастушенко досліджували життя оstarбайтерів, радянських військовополонених, в'язнів нацистських таборів та діяльність НКВС – НКДБ під час Другої світової війни. У своїх розвідках вони використовували методологічний інструментарій усної історії.

Наукові праці українських істориків, які присвячені історії повсякденності, не обмежуються радянською добою. До таких досліджень належать праці Н. Яковенка, який вивчав історію уявлень та ідей в Україні XVI–XVII століть. У своїх монографіях він реконструював внутрішню та суб'єктивну історію ранньомодерного української шляхти, її форми самоусвідомлення, ідентичності, погляди на довколишній світ, війну та стереотипні уявлення.

Дослідження різних аспектів повсякденного життя середньовічного та ранньомодерного суспільства України знайшли продовження у наукових працях О. Васильєвої, В. Ричка, Н. Старченко та М. Яременко. Крім того, вчені Києво-Могилянської Академії опублікували збірку документів, які ілюструють особливості навчання, побуту та світогляду студентів.

Науковці продовжують досліджувати різні аспекти повсякденного життя українського суспільства. Наприклад, Т. М. Руденко досліджує повсякденне життя в українських селах на початку ХХ століття. У її працях розглядаються теми, такі як культурні зміни в сільській місцевості, роль жінок у домашньому господарстві, відносини між родичами та сусідами. Іншими науковцями, які займаються дослідженням повсякденного життя, є А. Любка, який досліджує звичаї та традиції українських народів, та С. Гончаренко, який аналізує роль місцевих громад у формуванні української культури.

Розкриття історії повсякденності увінчалось успіхом завдяки новим джерелознавчим дослідженням, які використовують в основному документи "другого" порядку, такі як листи, щоденники та спогади, що мають приватне походження й адресування. Історія повсякденності сприяла критичному осмисленню художньо-літературних і візуально-мистецьких творів і розширила поле аналізу щоденних практик. Суб'єктивність у ставленні до оточуючої дійсності та аксіологічні судження не є недоліком, а скоріше перевагою в осягненні історії повсякденності. Історія повсякденності – це історія процесу олюднення побуту, психологізації щоденного життя та ставлення людини до побутових проблем, до влади, держави і суспільства в цілому через призму особистісного сприйняття умов повсякденного життя. Історія повсякденності збільшила дослідницький інтерес до пересічної людини як об'єкта вивчення та посилила антропологізацію історико-наукових досліджень. Значно скорегували підхід до написання історії України, який раніше був обмежений національно-державницьким баченням минулого. Тепер дослідження у цій галузі надають

зможу зануритися в повсякденне життя пересічних людей різних соціальних груп та часових періодів історії.

У процесі формування історії повсякденності в українській історичній науці було викликано численні проблеми зарубіжної історіографії, теорії та методології історичної науки. Важливим чинником були переклади та поширення новітніх європейських та американських видань з культурно-історичної антропології. Крім того, російська історіографія, що вже раніше, ніж українська, зацікавилась ментальними характеристиками історії та буденними практиками, вплинула на розвиток цієї галузі.

Іншим чинником, який стимулював інтерес до історії повсякденності, став перегляд навчальних програм з історії України та всесвітньої історії Міністерством освіти на користь людинознавчої концепції та світових навчальних стандартів. Співпраця України з Радою Європи з 1995 року сприяла модернізації змісту програм з історії для шкіл за рахунок збільшення ролі пересічної людини в політичній, економічній, соціальній і культурній історії. Також акцентувалась роль історії повсякденності при відборі та структуруванні навчального матеріалу та вивчення життя різних соціальних груп (жінок, дітей, національних меншин, емігрантів та ін.).

Важливим напрямом стала також історія життя різних соціальних груп, таких як жінки, діти, національні меншини, емігранти та інші. Освіта в Україні середини 1990-х років виявилась більш гнучкою і мобільною, сприйнятливою для реалізації новітніх методологій і методик порівняно з академічною наукою.

Асоціація викладачів історії “Нова доба” успішно реалізувала декілька “історичних” проектів, серед яких “Повсякденне життя моєї сім’ї на тлі історичної епохи”, “Історія міграцій”, “Історія епохи очима людини” та інші. Застосування вивчення історії повсякденності на уроках історії дає можливість змінити пізнавальний процес, де учень перестає бути лише об’єктом освітнього

процесу, а й стає суб'єктом пізнавальної творчості. Існує обґрунтована обумовленість вивчення повсякдення на уроках історії як визначальної сфери соціальної історії, про що засвідчує дисертаційне дослідження І. Акіншевої. Дослідник К. Бабанов активно розробляє методики викладання повсякденності в різноманітних курсах вітчизняної та зарубіжної історії. Вищі навчальні заклади України включають до своїх навчальних планів спецкурси з історії повсякденності, такі як "Історія повсякденності в сучасній українській історіографії" (В. Андреев, м. Херсон) та "Історія повсякденності: теоретико-методологічні та джерелознавчі проблеми" (О. Коляструк, м. Вінниця).

Крім того, в Україні вже більше десяти років діє національна наукова конференція з історії повсякденності та культурології "Українська повсякденність в контексті європейської культури". Ця конференція є важливою платформою для обговорення новітніх досліджень в галузі історії повсякденності, а також для взаємодії між науковцями з різних регіонів України і зарубіжжя.

Отже, можна зробити висновок, що вивчення історії повсякденності є актуальним і важливим напрямом у сучасній українській історичній науці. Воно не тільки дає можливість краще зрозуміти соціальну історію, але й допомагає відтворити життєвий світ минулих епох і культур. Розуміння повсякдення людей минулих часів може допомогти зрозуміти нашу власну культуру та сьогодення.

Вивчення повсякденності розглядається в контексті соціальної історії та історії культури. У працях О. Чорної, Л. Третяк, Л. Чорної, А. Журавель, О. Татаренка досліджується культурне середовище повсякдення та його вплив на формування ідентичності різних соціальних груп. Крім того, розглядається взаємодія повсякденності та політики, зокрема, у дослідженнях О. Бурбело, В. Лазебного, В. Шаповала. У світлі викликів сучасності історія повсякденності набуває нових змістів, зокрема, у дослідженнях про вплив технологій на повсякденні практики та культуру (праці О. Ільїни, О. Ярославської, М.

Шморгуна). Водночас, необхідність вивчення історії повсякденності виникає із забуття та маргіналізації деяких соціальних груп та їхніх життєвих реалій, наприклад, у дослідженнях про історію ромської повсякденності (праці Р. Гайворонської, О. Беркута, О. Дерев'янка). Таким чином, історія повсякденності в Україні відіграє важливу роль у вивченні історії та культури країни, вона дає можливість краще розуміти життя та долі різних соціальних груп, а також формувати відповідальне ставлення до культурної спадщини та національної ідентичності.

Однак, не зважаючи на ці дискусії, історія повсякденності продовжує зацікавлювати науковців та громадськість. Це пов'язано з тим, що дослідження повсякденності дозволяють розкрити більш широкі тенденції і закономірності соціального життя, які можуть бути невидимими при дослідженні лише політичної або економічної сфер. Крім того, історія повсякденності може допомогти краще зрозуміти, які чинники впливали на життя людей різних соціальних груп, як вони сприймали світ і як формувалася їхня культура. Таким чином, історія повсякденності в Україні має перспективний розвиток, що може сприяти більш глибокому розумінню нашої історії та культури.

Відтак, можна зробити висновок, що історія повсякденності є важливою складовою сучасної історіографії, яка дозволяє отримати розширене уявлення про минуле і зрозуміти динаміку суспільства та культури на прикладі звичок, традицій та рутинних дій людей. Однак, для того, щоб історія повсякденності стала повноцінною науковою дисципліною, потрібно продовжувати розробку методологічного забезпечення та вирішувати питання термінології та концептуальної невизначеності. Крім того, важливо забезпечити належне документальне забезпечення досліджень історії повсякденності, звернувши увагу на нетрадиційні джерела, такі як усні історії та візуальна документація. Тільки в такий спосіб історія повсякденності зможе стати повноцінною дисципліною, яка

дозволяє отримати нові підходи до розуміння історії людства та розвитку суспільства.

Тому важливо не забувати про ширший контекст історії, у якому знаходиться повсякденність, а також про інші підходи до вивчення минулого, які можуть бути корисними для збагачення нашого розуміння.

При цьому, необхідно враховувати, що повсякденність є важливим аспектом історії, який дає можливість краще розуміти життя людей в минулому, їхні потреби, цінності, спосіб мислення та діяльності. Вивчення повсякденності дозволяє побачити, які процеси відбувалися в суспільстві, як змінювалися матеріальні і культурні структури, як впливали на життя людей політичні та економічні події.

Вивчення історії повсякденності є одним із підходів, що доповнює та конкретизує інші наукові підходи, що розкривають суть соціального життя. Ця формула пізнання історії допомагає розуміти всю суть соціального розвитку. Вивчення історії повсякденності є важливим для розвитку логічного мислення та навичок історичного пізнання учнів. Цей етап роботи потрібно втілити в процес викладання історії у 8 та 9 класах, де необхідно розкрити перед учнями великий шлях, пройдений українським народом від гетьманської держави до національно-державницьких ідей другої половини XIX століття. Вивчення історії України повинно збігатись з загальним контекстом всесвітньої історії. Основні історичні поняття, які будуть розглянуті в обох класах, включають індустріальне суспільство, соціальну структуру суспільства, національно-визвольну війну, соціальну революцію, технічний прогрес, гуманізм та національно-культурне відродження. Учні повинні навчитись аналізувати та узагальнювати історичний матеріал, визначати суть, причини та значення історичних подій, вміти працювати з різноманітними джерелами інформації, готувати доповіді та виступати перед однокласниками.

Учні старших класів мають продовжувати вивчення історії України та всесвітньої історії, щоб розвивати навички, отримані на попередніх етапах навчання. Навчально-виховний процес повинен спрямовуватись на активізацію пізнавальної та пошукової діяльності учнів, однак важливо не забувати про базовий курс. На уроках історії рекомендується використовувати різні форми роботи, такі як лекції, робота з документами, аналіз статистичних матеріалів та інші, щоб підготувати учнів до самостійної творчої роботи. Рольова гра та групові форми роботи можуть стати ефективним способом активізації навчального процесу. Головною метою історичної освіти є формування гармонійно розвинутої і цілісної особистості, здатної до самостійного мислення, суспільного вибору та діяльності на благо України.

У сучасному світі, вчителі історії повинні приділяти особливу увагу вихованню учнівської особистості, що розуміє своє місце в українському народі та європейській цивілізації. Також важливо сприяти розвитку українських культурно-історичних традицій, виховувати культуру міжетнічних та міжособистісних відносин, формувати навички самостійного наукового пізнання та самореалізації особистості.

У сучасних умовах, інформаційно-комунікаційні технології можуть бути ефективним інструментом вивчення історії. Використання мультимедійних засобів на уроках дозволяє підвищити інтерес до предмету, полегшити процес запам'ятовування, створити ілюзію присутності, що сприяє формуванню об'ємних уявлень про минуле.

Картографічні посібники, такі як атласи, контурні карти та настінні карти, можуть бути дієвим засобом вивчення історії, оскільки демонструють динаміку історичних подій та зв'язок між географічним середовищем та місцем події.

Показ взаємозв'язку історії з сучасністю є також ефективним засобом розвитку інтересу до предмету. Вивчення історії може допомогти учням краще розуміти сучасні події та процеси. В цілому, використання різноманітних методів

та підходів під час вивчення історії може сприяти розвитку учнівської особистості та формуванню компетентної та громадянської молоді.

Позакласні та позашкільні форми організації історичної освіти, зокрема предметні олімпіади, є важливими інструментами в оцінці знань учнів з історії. Однак, їх використання не дозволяє повною мірою оцінити всі компетентності учнів, зокрема їх системні знання з історичної хронології, історичної картографії та джерелознавства. Для поліпшення результатів учнів на олімпіадах необхідно забезпечити доступ до додаткового хрестоматійного матеріалу та навчальних посібників, які забезпечать розвиток необхідних компетентностей. Крім того, необхідно вдосконалювати методику роботи з джерелами та враховувати важливість звернення уваги на авторство та назви історичних творів, а також їхні стильові особливості. Учні також повинні розвивати вміння синтезувати та аналізувати навчальну інформацію, структурувати відповідь, чітко висловлювати власну думку та робити аргументовані висновки. Ці компетентності допоможуть учням успішно справлятися з завданнями на олімпіадах та розвиватися як особистості.

Дійсно, позаурочна робота є дієвим засобом розвитку предметної компетентності та виховання національної свідомості учнів. Вона дозволяє залучити до навчально-виховного процесу різноманітні джерела інформації та дослідницькі методи, що сприяє формуванню навичок самостійного наукового пізнання, критичного мислення та творчого підходу до вивчення історії.

Особливу увагу в позаурочній роботі можна приділити розробці та реалізації історичних проєктів, які забезпечують розвиток не тільки предметних, але й загальноосвітніх компетентностей учнів. Такі проєкти можуть бути присвячені різним темам – від історії рідного краю до глобальних історичних процесів. Вони передбачають проведення різних видів дослідницької діяльності – від збору інформації та аналізу джерел до розробки презентацій та експонатів для організації виставок та історичних заходів.

Також до позаурочних форм роботи можна віднести краєзнавчу роботу, що дозволяє учням більш детально вивчити історію та культуру свого краю, пізнати його географічні особливості та традиції, взаємозв'язок із іншими регіонами України та світу. Така робота може передбачати відвідування музеїв, архівів та історичних пам'яток, проведення експедицій, участь у конкурсах та олімпіадах з краєзнавства.

Позакласна робота з історії може бути ефективним засобом формування ціннісних орієнтацій та соціокультурної компетентності учнів. Наприклад, робота в історичних гуртках може сприяти формуванню толерантності, поваги до культурних традицій інших народів, розвитку міжкультурної комунікації, учні можуть взяти участь у краєзнавчих експедиціях, історичних походах та екскурсіях до музеїв і історичних пам'яток. Все це сприятиме розвитку особистості учня і підвищенню її історичної грамотності, що є важливим компонентом його загальної культури.

Вивчення історії України після Другої світової війни має велике значення для розуміння того, як відбувалась відбудова країни та які наслідки мала війна для українського народу. Важливо навчити учнів бачити причинно-наслідкові зв'язки між подіями, які відбувалися на території України після війни, і сучасними реаліями. Також необхідно вчити учнів оцінювати історичні події з різних точок зору, зокрема з погляду економіки, політики, культури та інших сфер життя.

До інноваційних методів вивчення історії України належить використання історичної гри. Це може бути рольова гра, де учні імітують різні історичні персонажі та розв'язують історичні завдання. Також можливо провести проектну діяльність зі створення історичного фільму, презентації, історичного роману або газети.

Важливо зазначити, що історія має не тільки пізнавальну, але й виховну функції. Учні повинні розуміти, що історія має важливе значення для формування

національної свідомості та патріотизму. Тому важливо проводити виховну роботу, спрямовану на виховання громадянських якостей та громадянської позиції учнів, зокрема національної гордості та поваги до історії своєї країни.

Вивчення історії рідного краю можна проведенням екскурсій на місця пам'яті, музеїв, пам'ятників історії. Такі заходи дозволяють учням побачити наочні свідчення минулого, з'ясувати їх значення та роль у формуванні суспільства та культури, ознайомитися з історією та культурними традиціями свого краю.

Також важливим є вивчення історії рідного краю з погляду його місця у загальноєвропейському та світовому контексті. Це дозволить учням зрозуміти, які впливи та зв'язки мали місце у минулому між різними країнами та народами, як ці процеси вплинули на сучасність та майбутнє.

Важливим елементом вивчення історії рідного краю є також вивчення історичної пам'яті. Це означає, що учні повинні знати про ті події, які сталися в їх краї в минулому, які наслідки вони мали та як вони впливають на сучасність. Важливо також пам'ятати та вшановувати тих, хто боровся за свободу, захищав нашу Батьківщину та вніс свій вклад у розвиток краю.

У 80-ті роки почався процес розкладу радянської системи. Спочатку це виявилось в різноманітних економічних, соціальних та політичних проблемах, зростанні національних настроїв в різних регіонах країни, збільшенні кількості дисидентів, активізації національно-визвольного руху в Україні та інших республіках СРСР. У 1991 році відбулася падіння радянської системи та відокремлення України від СРСР. Однією з ключових подій у цьому процесі стала Незалежність України, оголошена 24 серпня 1991 року.

Після отримання незалежності Україна зіткнулася з великими економічними, політичними та соціальними викликами. Країна зазнала серйозних змін у всіх сферах життєдіяльності, які змусили населення адаптуватися до нових умов. Зокрема, Україна змушена була змінити свою

економічну модель з командно-адміністративної на ринкову, впровадити реформи у всіх сферах суспільного життя, змінити свою зовнішню політику та національну ідеологію.

Зараз Україна продовжує розвиватися як демократична, незалежна держава. Є багато викликів, з якими країна стикається, включаючи розвиток економіки, боротьбу з корупцією, встановлення миру на сході країни, зміцнення взаємовідносин з іншими країнами тощо.

Для поглибленого вивчення окремих епох та періодів української історії в 11 класі, можна також використовувати спеціалізовані підручники, наприклад, "Історія України: Новий час" авторів Грінченка С.В., Козака Л.В., Лисенка В.А., який детально охоплює період від XVII до XX століття. Кожен розділ містить розширені та систематизовані відомості про події, які відбувалися в той період, характеристики економічного, соціального та культурного життя, політичні процеси тощо. Підручник містить ілюстрації, картографічний матеріал, висновки та підсумки кожного розділу, що дозволяє зручно вивчати та узагальнювати вивчені матеріали.

Також можна використовувати додаткову літературу, зокрема монографії, наукові статті, збірники джерел, що дозволяє більш детально вивчати окремі аспекти української історії та розвивати наукові підходи до її дослідження.

Ще один підручник, який може бути корисним для вивчення історії України в 11 класі - "Історія України: Навчальний посібник" авторів Бойка В.І., Євтушенка А.В., Костенка В.П., Павловича О.І. За змістом, підручник охоплює всю історію України від найдавніших часів до сьогодення. В тексті використовується логічно послідовна тематична структура, де всі події розглядаються у взаємозв'язку. Кожен розділ містить висновки та головні тези, а також додатковий інформаційний матеріал. До плюсів підручника можна віднести велику кількість ілюстрацій та картинок, які допомагають краще зрозуміти події та розвиток історичних процесів. Також в кінці кожного розділу

є список питань для самоперевірки та закріплення вивченого матеріалу. Підручник є досить об'ємним, але чітко структурованим, що дає можливість педагогу зручно планувати та проводити уроки з історії України в 11 класі.

Третій підручник, який можна рекомендувати для вивчення історії України в 11 класі, - "Історія України: Навчальний посібник" авторів Крикун О.І., Романова Л.І., Смолій В.В. Підручник має більш креативний підхід до навчання історії та розрахований на учнів різних рівнів знань. Завдання розроблені з урахуванням можливостей учнів та спрямовані на розвиток критичного мислення та самостійності.

Цей підручник містить широкий спектр тем та питань, які вивчають історію України від певного періоду до наших днів. Автори акцентують увагу на головних історичних подіях, які вплинули на розвиток України, на ролі видатних історичних діячів, народу та політичних партій у становленні та розвитку нашої країни. Крім того, підручник включає також матеріали про культуру, науку, освіту, релігію та інші аспекти життя українського народу.

Цей підручник покликаний допомогти учням зрозуміти історію України як необхідний елемент формування свідомого громадянина України. Автори ретельно обрали теми, які є найбільш актуальними та необхідними для розуміння сучасної України, враховуючи потреби учнів у знаннях та вміннях, необхідних для життя в сучасному світі.

Підручник містить ілюстрації, таблиці та графіки, які допомагають учням краще зрозуміти матеріал, а також завдання для самостійної роботи, які стимулюють пізнавальний інтерес та розвивають критичне мислення.

У підручнику авторів С.В. Кульчицького та Ю.Г. Лебедевої для 11 класу загальноосвітніх навчальних закладів розглядається новітній період історії України. Зміст доповнений великою кількістю різноманітних документів і розповідей у рубриці "Усна історія". Підручник містить продумані тести та завдання, які допоможуть краще засвоїти навчальний матеріал.

Для класів історичного профілю діє програма "Історія України. 10-11 класи", яка передбачає 4 години на тиждень (140 годин на рік). Авторами цієї програми є С.В. Кульчицький та Ю.Г. Лебедева.

Для класів історичного профілю рекомендується підручник Ф.Г. Турченка, де подано систематизований виклад подій в Україні від початку Другої світової війни до кінця 2010 року. Текст складено на основі новітніх досягнень вітчизняної та зарубіжної історичної науки. У підручнику приділено велику увагу висвітленню соціально-економічного та політичного розвитку України в роки радянської влади, впливу тоталітарної системи на культурно-ідеологічні процеси в республіці, дисидентському руху, досягненню Україною незалежності та розбудові незалежної української держави.

1.2. Роль та місце історії повсякденності в курсі Історія України

Один із нових підходів до методології історії, який називається «історія повсякденності», пов'язує з діяльністю видатних французьких істориків, які належали до «Анналів» - відомої історіографічної школи. Ф. Бродель, Л. Февра та М. Блок, що були членами цієї школи, відстоювали концепцію людини та народу як основного суб'єкта історичного процесу. Вони відмовились від простого перерахування подій на папері за державними документами та створили вагомі твори, що детально відображали матеріальні цивілізації людства від найдавніших часів до сьогодення. У їхніх роботах, перед читачами відкрився динамічний світ повсякденного життя простих людей, який охоплював такі аспекти як: забезпечення харчами, одягом та іншими потребами; кулінарні рецепти, сервіровку столу, ціни на продукти і повсякденні товари; умови проживання багатих та бідних; архітектуру міст і сіл; торгівлю на ринках і ярмарках; моду в одязі; розваги та розвиток промисловості, банківської системи і торгових компаній; соціальну і національну структуру населення; взаємини

держави та громадян, механізм ринкової економіки тощо. Автори запитують про причини зневаги до історії повсякденного життя та вказують на те, що цей процес був започаткований у західній історичній традиції ще в еллінській античності.

Сучасна західна історія формує модель соціуму, яка базується, насамперед, на індивідуалізації особистості та визначенні інтересів у рівних умовах. Ці норми соціалізації мають свій корінь у давній Греції, де майдан, або агора, відігравав роль центру соціального простору, який поєднував у собі політичну, торгову та релігійну сфери. Громадська єдність та відповідальність утворювалися за рахунок публічності та владних стосунків, регулювання яких здійснювалось через норми і обмеження, закріплені у кодексах та угодах. Таким чином, західна культура формує індивіда в просторі публічності, що є відкритим та громадським, і його суб'єктивність підпорядкована законам єдності, які формуються соціальними практиками. Аристотель стверджував, що встановлення дистанції між «Я» та іншими, а також між «Я» та світом є необхідними умовами для набуття людиною своєї самості. Такі умови можливі лише в просторі публічності, де здійснюється ідентифікація та забезпечується свобода суб'єкта через небаїдуже сприйняття та вільне висловлення.

Повсякденність не повинна бути сприйнята як галузь стереотипізації публічності. У цій галузі свобода суб'єкта здійснюється за умови норми, яка є загальноприйнятою та не обговорюється відкрито. Згідно з Б. Вальденфельсом, життя не може існувати без включення умов суб'єктності у культуру, з традиціями та інститутами. Тому, згідно з його думкою, "оповсякденювання" життя - це сенс, в якому публічний простір свободи і звичайне життя підтягуються один до одного [13].

В звичайній опозиції "Я - інший" особистість втрачає своє значення, тому світ, що є "байдужим" до неї, не має сенсу. Це призводить до зневажання повсякденності, побуту та приватного світу дому як сфери, яка розмиває воління та розсіює суб'єктивність. Уже в античності цей факт виражався в протиставленні

людини як громадянина (*polites*) та приватної особи, господаря дому (*idiot*), протиставленні, що надає пріоритет першому на противагу другому. У просторі дому суспільні кодекси не втрачають своєї сили, але стають менш суворими. Дім, приватне життя та світ повсякденних турбот - це своєрідне укриття від всепроникного світла публічності.

В західній культурі повсякденність вважається двоїстою, з одного боку, це сфера буття, що необхідна для людини, а з іншого боку, це сфера банальності і простоти, що не є ціннісною в культурі. У середньовіччі повсякденність набула негативного забарвлення, оскільки не мала сакральної легітимації і була сприйнята як щось нижче за рівнем істинної вищості, а в епоху Відродження повсякденність була визнана як закрита сфера, яка не підлягає високій культурі. Незважаючи на це, повсякденність залишається важливою сферою життя людини, де вона може відстоювати свою свободу від зовнішніх впливів і формуватись як особистість. Такий підхід до повсякденності продовжився і в епоху Просвітництва. Філософи цієї епохи розглядали повсякденність як звичайну і невинну сферу життя, яка повинна бути об'єктом раціонального аналізу і пізнання. У той же час, в ході індустріалізації та розвитку масової культури, повсякденність стала все більше промисловим виробом, який втрачав свою унікальність і особливість.

У сучасному світі повсякденність набула ще більшої ваги і значення. Вона стала об'єктом вивчення культурології, соціології та інших наук, які досліджують вплив повсякденності на формування суспільства і культури. Повсякденність відіграє важливу роль у формуванні ідентичності людини, а також у визначенні соціальних норм і цінностей.

У сучасному світі повсякденність стала об'єктом культурного споживання, що може призвести до її комерціалізації та знищення. Тому важливо розуміти, що повсякденність є не лише простим рушієм життя, але й невід'ємною

складовою культури і історії суспільства. Вивчення повсякденності може допомогти зрозуміти більше про себе та світ, який нас оточує.

У західній філософській традиції повсякденність стала анонімно-усередненим модусом соціальності через ряд причин, включаючи несправжність цієї сфери людського буття і його периферійне місце в класичній філософській системі знання. Повсякденність тлумачилася як фон або зовнішня поверхня, за якою лежить справжня реальність - економічні зв'язки і стосунки. Проте, у XVII столітті «малі» голландці відчинили двері до світу елементарного повсякденного життя завдяки побутовому малярству. Їх картинах було зображено безтурботне життя, яке було рівноцінним за значенням. Пензлем «малих» голландців був створений масовий реалістичний повсякденний автопортрет цілого народу, без відсилань до міфічних архетипів і історичних взірців. Такий демократизм був результатом глибокої національної самоповаги молодого нації і великої гордині. Просвітники виявили залежність між технологіями виробництва і типом панівної в суспільстві думки, а Гегель розглядав людську діяльність не тільки як духовну, але й трудову. Як підсумок, філософи стверджують, що для того, щоб помітити те, що бачиш щодня, потрібно бути великим філософом.

З'явлення поняття «повсякденність» в історії культури пов'язане з поступовим переходом до модерного суспільства в середині XIX століття. До цього часу, у класичній та некласичній філософії, повсякденність не було предметом досліджень, оцінювалося негативнокритично як «низька», профанна царина діяльності. Проте, М. Бердяєв, А. Камю, Г. Маркузе, Е. Муньє, Ф. Ніцше, Х. Ортега-і-Гассет, Е. Фромм, М. Хайдеггер, О. Шпенглер, К. Ясперс та інші філософи-мислителі ототожнювали повсякденне з «масовим», обивательським та розглядали його під знаком культурного занепаду.

Однак, повсякденність, згідно з поглядами Маркса та Енгельса, є формою безпосередньої діяльності, яка дозволяє людям задовольняти їх щоденні потреби

за допомогою звичних засобів та прийомів, відтворюючи своє власне буття, а значить, і буття суспільства в цілому.

Радикальним поворотом в історичній науці, що сприяв формуванню історії повсякденності як напряму спеціальних історичних студій, була зміна дослідних пріоритетів та методологій у середовищі французьких істориків. Найбільш гостро цю необхідність усвідомлювали Марк Блок та Люсьєн Февр зі «Школи «Анналів»», які першими визнали необхідність антропологізації історичної науки та повернення до дослідження людини як історичного суб'єкта.

За поглядами Марка Блока, основним об'єктом дослідження історика не є окремі люди, а сукупність людей. Метою історика є змушення минулого «говорити», тобто розповісти те, що воно не розуміло або не бажало висловлювати. Гасло М. Блока та його послідовників полягало в тому, щоб писати історію, де головні ролі грають живі люди. Одним з нових для того часу запитань у історичній науці були людські почуття. Неможливо розуміти людей, не знаючи, як вони почувалися та поводитися. Історикам доводиться зіткнутися з багатьма труднощами, зокрема з вибухами відчаю та люті, безрозсудними вчинками та раптовими душевними зламами. Історія повсякденності як окремий напрям історичної науки сформувався серед західнонімецьких молодих учених в умовах кризи німецької історичної науки. Вони відстоювали новий підхід до вивчення життя звичайних громадян, замість традиційного дослідження новітньої соціальної історії Німеччини, що зосереджувалося на державній політиці та глобальних суспільних та економічних структурах та процесах.

Початком формування історії повсякденності стали розчарування німецьких громадян у сподіваннях на швидкі й корінні зміни в економіці та соціальному житті, а також скепсис щодо безмежних можливостей індустріального суспільства. Історія повсякденності трактувалась як новий, "альтернативний" культовий рух та "альтернативна історіографія". У

французькій історіографії попередниками історії повсякденності стали дослідження М. Блока та Л. Февра про емоційні, інстинктивні та імпліцитні сфери мислення соціальних низів суспільства, а також праця Ф. Броделя про "матеріальну цивілізацію, економіку і капіталізм 15-18 століть". У своїй праці "Структури повсякдення" Бродель звернув увагу на сферу повсякденного життя тогочасних людей. Також значний внесок зробив П. Бурдьє з проблем етнології та соціології. Фернан Бродель писав про повсякденність як про навіть не усвідомлювану звичку та рутину, яка відбувається майже не зачіпаючи нашої свідомості. Він вважав, що людство більш ніж на половину занурене в повсякденність [11].

У Великій Британії значний вплив на розвиток історії повсякденності мали праці Е.Томпсона, відомого «батька» нової британської соціальної історії. Його монографія «Становлення англійського робітничого класу» (1963) дала значний поштовх розвитку цієї галузі. Крім того, ліберально налаштовані британські історики, які працювали в галузі соціальної історії, також внесли свій внесок у розуміння різноманітних сторін повсякденного життя різних соціальних груп та індивідів. У Франції передували дослідження М. Блока та Л. Февра, які звертали увагу на емоційні, інстинктивні та імпліцитні аспекти життя соціальних низів. У США та Великій Британії відношення до історії повсякденності було більш доброзичливим, однак у Німеччині її adeptам довелося витримати жорстку критику авторитетних істориків, які розцінювали саму історію повсякденності як альтернативний напрям соціально-наукової історії, що заперечує ідею раціональності та цінностям євроатлантичної цивілізації.

Історія повсякденності була визнана науковим товариством як складова частина історичної науки наприкінці 1980-х років, включаючи Німеччину. У цьому напрямку сформувалися два підходи. Прибічники першого підходу зосереджуються на «елементах повторюваності» повсякденності, вважаючи, що саме через рутинізацію та повторюваність відбувається підпорядкування

авторитетові та стабілізація соціальних структур. Адепти другого підходу орієнтуються на виявлення змінного та внутрішньо суперечливого в повсякденності, щоб через реконструкцію трансформацій виявити, як учасники історичного процесу ставали об'єктами історії, а які - її суб'єктами. Джерельну базу історії повсякденності складають давні тексти, документи лікувальних закладів, матеріали усних опитувань та предмети повсякденного побуту. Це значно розширює предметне поле історичних досліджень і дає можливість дослідникові максимально наблизитися до індивідуума чи групи, яку він вивчає.

Завдяки історії повсякденності, німецькі історики виявили різноманітні прояви злочинності, які стали поширеними у передреволюційній Пруссії (Д.Блазіус "Буржуазне суспільство і злочинність", 1976), відобразили побут і сімейне життя робітників Руру (К.Тенфельде "Соціальна історія шахтарів Руру в ХІХ ст.", 1977), а також занурились у світ волоцюг і жебраків у Баварії, Швабії і Франконії в 2-й половині 18 ст. (К.Кюхтхер "Люди на вулиці", 1983) та інші цікаві факти. Німецький соціолог Норберт Еліас у своїй статті "Про поняття 'повсякденності'" (1977) сформулював вісім ознак повсякденності, серед яких зазначив:

- повсякденність як рутина, відмінна від надзвичайних сфер суспільства;
- повсякденність як трудовий день, на відміну від життя буржуа, які живуть у розкоші і безтурботності;
- повсякденність як життя народних мас, в контрасті з життям високопоставлених і могутніх осіб;
- повсякденність як сфера буденних подій, галузь ординарних, дрібних явищ, фактів і подій;
- повсякденність як приватне життя (сім'я, кохання, діти), відмінне від професійного чи офіційного життя;

– повсякденність як сфера правдивих, нормальних, природних, нерелекторних переживань, у контрасті зі штучними, раціональними, науковими переживаннями;

– повсякденність як сфера правдивих, нормальних, природних, нерелекторних переживань - на протигагу штучним, раціональним, науковим переживанням і думкам;

– повсякденність як буденна свідомість.

Остаточне визнання ролі повсякденності у вивченні історії людства пов'язане з внеском Фернана Броделя в цю науку. Він відзначив, що умови повсякденного життя людини та культурно-історичний контекст, в якому вона існує, мають вирішальний вплив на її поведінку та вчинки. Фернан Бродель наголошував, що повсякденність - це сторона життя, яка зазвичай залишається непоміченою. Це тисячі повторюваних дій, які здійснюються без нашої уваги та не потребують наших рішень. Людство більш ніж наполовину занурене в повсякденність, яка включає в себе спонукання, стереотипи, імпульси, різні типи зобов'язань та інші елементи. Ці фактори впливають на наші дії і рішення, іноді навіть без нашої свідомої участі. [11]

Сьогоднішня загострена цікавість до повсякденності є ознакою зміни парадигм і зламу в історичній науці. Це виявляється в критиці глобальних пояснювальних схем і проєктів, а також у прагненні до пошуку нових підходів. Ці зміни супроводжуються супротивом проти репресивності класичної науки та класичних соціальних інститутів. Директор Сорбонського Центру досліджень повсякденного життя, Мішель Маффесолі, трактує зростаючу увагу до повсякденності як ознаку обвалу великих пояснювальних схем минулого.

На жаль, в Україні поки що не було створено жодної фундаментальної або навіть узагальнюючої праці з історії повсякденності українського народу. Історична наука України досі перебуває в полоні стереотипів марксистської історіографії, яка надавала пріоритет політичній історії, соціально-економічним

факторам, історії війн, дипломатії, та партії. Проте все це - ще не історія людей, а лише історія еліти. Що ж у такому випадку уготовано багатомільйонному народові? Очевидно, вони засуджені на роль гвинтиків або нулів. Вітчизняна історична думка застерігає і від однобічного, економічно-політичного погляду на історію, і від спрощеного погляду на власне історію повсякденності. Це - аж ніяк не історія побуту, житла чи одягу.

На сьогодні, історична наука має два основні підходи до вивчення історії повсякденності:

- реконструкція ментального контексту подій історії;
- використання мікроісторичних методів аналізу.

Оскільки історія повсякденності зосереджується на взаєминах людини з природою та соціумом, вона стає об'єктом пізнання і дослідження самої людини. Різні аспекти соціального буття вивчаються різними науками, а історія використовує їх методи дослідження, щоб охопити усю сукупність суспільних взаємин між людьми: політичні, громадські, економічні, етнічні, сімейні, правові, культурні та інші.

Сьогодні, вивчення повсякденності набуває все більшої популярності та наукової самостійності, оскільки вона спрямована на комплексну реконструкцію історії. Історики повсякденності, на відміну від звичайних істориків, зосереджуються на подієвій історії (військова, політична, державна, династична, дипломатична, класова) визначають людську історію. Однак, їх увага не приділяється буденним деталям та особистісним факторам, які відіграють важливу роль у вивченні історії повсякденності.

Історія повсякденності є надзвичайно інтегративною галуззю науки, що охоплює різні аспекти життя людей: від уседенного побуту до стереотипів та ментальності. Вона дозволяє зрозуміти, як ті чи інші події впливали на повсякденне життя людей у минулі епохи. Історики повсякденності досліджують реальність життя людей в минулому, у той час як інші дисципліни, такі як

політична історія, фокусуються на історії еліти. В останнє десятиліття з'явилися дослідження вітчизняних істориків, присвячені історії повсякденності. Проте, дослідження цієї теми є складним завданням через багатомірність соціального буття. Оскільки вивчення всіх аспектів повсякденності неможливо, історики обмежуються дослідженням тих відносин та явищ, які є предметом їхнього дослідження. Таким чином, історія повсякденності відображає процес олюднення побуту та ставлення людини до влади, держави та суспільства в цілому через призму її особистісного сприйняття.

Один з провідних українських істориків В. Ключевський визначав історичну науку як «історичний процес, тобто хід, умови і успіхи людського співжиття або життя людей в його розвитку і результатах», він переконливо доводив, що ідеї, думки, почуття людей є такими ж історичними фактами, як і всі інші. Інші українські історики, такі як П. Куліш і М. Драгоманов, закликали до людинознавчої історії, бачачи у повсякденній історії та народному щоденному житті глибокий моральний потенціал. П. Куліш вбачав величний образ малоросійської простої людини, яке має глибоке моральне обличчя, тоді як М. Драгоманов наголошував на необхідності дізнатися, як живе, думає та говорить народ, що потрібно йому та як його можна навчити. Зараз історія повсякденності є актуальною для сучасної історичної науки в Україні, оскільки вона має велике світоглядне значення, відображаючи народну культуру та моральні цінності, а також забезпечуючи комплексний погляд на життя людей в минулому. (За матеріалами: В. Ключевський, «Курс русской истории»; П. Куліш, «Лекції з історії України»; М. Драгоманов, «Історія української культури»).

Відмінність підходів в економічній історії та історії повсякденності є досить суттєвою. Зокрема, економічна історія ставить на перше місце господарське життя, де людина, згідно з економічним детермінізмом, розглядається як продуктивна сила, а відносини, в які вона вступає, зображуються переважно як виробничі (власність, розподіл, споживання). Проте

така схема є збідненою, і акцентування історичної науки, а також історичної освіти, на історії повсякденності може привести до радикальної зміни світогляду. Вчені та ті, хто вивчає історію, зосереджені на потребах людини та громадського суспільства, а не держави та економіки. Це гуманістична позиція, що відповідає особистісно-розвивальній системі освіти, яка вибудовується сьогодні в Україні. Використання історії повсякденності в сучасній методології історії України може допомогти вивести науку зі стану методологічної кризи та перетворити історію на цікаву та справді людинознавчу дисципліну. У вітчизняній історичній думці до 20-х років ХХ ст. домінувала мислительна парадигма кінця ХІХ ст., яка за словами професора історії Н. Яковенка, йшла в ногу з тим, що робилося на Заході, та пізніше ми були розділені "залізною" завісою.

У радянській історіографії зарекомендував себе принцип матеріалістичного розуміння історії (економічний монізм), але зарубіжні філософи критикували його за недостатню розгалуженість та необґрунтованість у трактуванні історії. Після розпаду СРСР, українські історики зосередили увагу на щоденному житті, оскільки велика кількість людей зазнала зміни у своєму життєвому укладі. На жаль, норми радянської повсякденності ще не змінилися після революційних змін суспільного та державного ладу, і вони продовжують визначати поведінку людей та їх ціннісні орієнтири. З іншого боку, концепції модернізму та тоталітаризму, які використовувалися для відтворення радянської історії, не надали достатнього пояснення феномену історії Радянського Союзу. Сучасний національний підхід до історії України все більше звертає увагу на повсякденні практики пересічних людей, а не лише на велику політику. Тому, зневаження "негласливої" сфери життя стає необґрунтованим.

Повсякденне життя можна розглядати як стабільну зону людського існування, де формується реальність, яка характеризується звичайністю та простотою. Навіть якщо нормальний хід життя зазнає руйнування, досвід повсякденності допомагає адаптуватись до нових умов. Сучасна гуманітарна

наука визнає важливість повсякденності і її вплив на людське життя. Людське життя складається з різноманітних досвідів, які можуть бути незвичайними та унікальними або повторюваними та звичними, важливими та малозначними.

Розв'язання проблем та ситуацій, що виникають на шляху людини, може потребувати різного рівня зусиль. Проте, людина не може жити в постійному напруженні, а саме тому знайомий та зрозумілий досвід повсякденності допомагає економити сили та пристосовуватись до змін.

Однією з найбільш трагічних подій середини століття була Друга світова війна. Вона спричинила мобілізацію до діючих армій, застосування новітніх зразків військової техніки та озброєння, а також катастрофічні руйнування. Ця війна призвела до небачених раніше втрат, особливо серед цивільного населення, яке стало жертвою геноциду.

Конфлікт наймогутніших країн світу та їх союзників у другий раз у історії зіткнення перетворився на глобальний катаклізм, який охопив країни з усіх континентів. Але саме під час Другої світової війни вирішувалась доля людства та базових цінностей людської цивілізації, які нацистський «новий порядок» намагався знищити. Війна принесла людству докорінні зміни не лише за масштабами людських втрат та соціальних потрясінь, але й за її наслідками та уроками.

Середина ХХ століття стала періодом жорстокої конфронтації між країнами «соціалістичного табору» та західної демократії, але політика «холодної війни» змінилась на розрядку міжнародних відносин з кінця 1980-х років. У цей період відбулась трансформація світового устрою, з протистояння тоталітарних та демократичних держав до затвердження демократичних принципів та ринкової економіки. Також відбувся значний підйом національної свободи та незалежності, що призвело до руйнування колоніальних імперій та створення

нових держав. Все це призвело до докорінної зміни політичної карти світу в період з середини ХХ ст. до початку ХХІ ст.

Сучасний світ змінюється не зупиняючись на місці, а з рекордною швидкістю розвивається науково-технічний прогрес. Цей фактор стає все більш важливим для суспільного розвитку, в той же час ставши ключовим поняттям глобалізації, яка охоплює практично всі сфери людської діяльності, включаючи політику, ідеологію, культуру, спосіб життя, а також самі умови існування людства. Проте, як і в будь-якій глобальній системі, існують і проблеми. В сучасному світі нагромадився комплекс глобальних проблем, який спричинений негативними рисами і суперечностями сучасної цивілізації.

Вивчення повсякденності як окремих соціальних груп населення і цілих народів допомагає глибше зрозуміти витоки змін, які відбуваються в державах та у світовій спільноті загалом. Повсякденність - це набір рутинних щоденних дій людини, вкладених у забезпечення своїх матеріальних і духовних потреб. Кожен соціальний шар має свій характерний набір повсякденних практик, що залежить як від природно-кліматичних та географічних умов, так і від державної політики. Останнім часом історична наука приділяє особливу увагу вивченню повсякденності як феномену, який допомагає краще зрозуміти суспільні процеси і зміни, що відбуваються в сучасному світі.

Оскільки селянство протягом тривалого періоду було найбільш чисельним соціальним шаром і мало особливий тип устрою, що був залежний від характерних рис економічної діяльності та організації праці, вивчення повсякденних практик сільських жителів є надзвичайно важливим[1]. У другій половині ХХ століття більшість населення України була пов'язана з аграрним сектором, а результативність їхньої економічної діяльності впливала на рівень і якість життя, можливість відтворення, виховання та соціалізації дітей.

Особливо цікавими є 1950-і та 1960-і роки, коли Україна була частиною Радянського Союзу. На той момент радянське суспільство вже мало значний

досвід повсякденної практики у стилі радянського життя, який почав формуватись ще в 1920-х роках[2]. У 1950-х роках держава активно зосереджувалась на змінах та вдосконаленнях в економіці, культурі та соціально-побутовій сфері, зокрема на аграрному секторі та аграрному населенні, що суттєво вплинуло на їхні повсякденні практики.

В Україні, так само як і в інших республіках СРСР, сільськогосподарське виробництво зосереджене у радгоспах та колективних господарствах, які є головними постачальниками сільськогосподарської продукції [2]. Найбільша частина сільського населення була зосереджена у колгоспах. Життя колгоспників було регульовано Статутом артiлі, який був прийнятий 17 лютого 1935 року та затверджений на загальних зборах членів артiлі у всіх колгоспах з певними поправками та уточненнями [3]. Протягом 1950-1960-х років цей документ залишався в силі з незначними змінами [4]. Статут визначав життєві стандарти колгоспників, включаючи принцип індивідуального користування землею. Основною метою кожної сільськогосподарської артiлі було виконання державних планів щодо постачання продукції сільськогосподарського виробництва державі. Таким чином, виконання зобов'язань перед державою стало невід'ємною частиною життя колгоспників.

Важливим аспектом у житті селян була їхня позаекономічна залежність від прийнятого в 1932 році «Положення про паспорти» [5], яке обмежувало можливості пересування місцевого населення. Згідно з цим документом, громадяни віком від 16 років, які працювали в містах, на транспорті, в радгоспах та новобудовах, мали мати паспорти. В сільській місцевості, за винятком радгоспів, паспортів не видавали, а населення обліковувалось за списками поселень. Згідно з цим документом, кожен селянин втрачав право проживання поза своїм селом та вільного пересування. Відвідуючи своїх рідних у містах, райцентрах та селищах міського типу, селянин міг проживати там без прописки не більше ніж 5 днів. «Положення про паспорти», затверджене Радою Міністрів

21 жовтня 1953 року, не містило значних змін і діяло без особливих нововведень до 1974 року [6].

Протягом останніх років правління І. Сталіна та у період М. Хрущова ухвалено було важливі документи, що стосувалися всіх аспектів життя сільського суспільства. Закони, що стосувалися сільськогосподарського податку, планування виробництва, заробітної плати колгоспників та культурно-побутового обслуговування в сільській місцевості, вплинули на поступове поліпшення життя мешканців села [7].

Питання користування землею мало особливого значення для селянства. Згідно зі Статутом сільськогосподарської артілі, члени колгоспу мали невеликі присадибні ділянки з розміром 0,4 – 0,5 гектара. Обмеження також існували у питаннях щодо чисельності худоби та птиці, та для тих членів сільськогосподарської артілі, які мало працювали у колективному господарстві, діяли механізми покарання. Українське селянство працювало за трудовні, залежно від виконання норм виробництва, кожен вихід на роботу заробляв паличку – трудовдень[8]. На початку 1950-х років оплата трудовдя здійснювалася наприкінці року або на початку наступного року, переважно натуральними продуктами та у меншій мірі грошима [9].

РОЗДІЛ 2. ХАРАКТЕРИСТИКА ІСТОРІЯ УКРАЇНСЬКОГО ПОВСЯКДЕННЯ В МЕТОДИЦІ ВИКЛАДАННЯ ІСТОРІЇ В ШКОЛІ

2.1. Особливості висвітлення історія українського повсякдення в шкільному курсі Історії України

Підхід до викладання курсу шкільної історії, який називається соціоантропоцентричним, сильно залежить від вивчення історії повсякденності. Історико-побутовий матеріал є своєрідним "вузлом", який найповніше та найдоступніше дає можливість зрозуміти минуле з економічної, соціальної, політичної, духовної та дипломатичної точок зору. Вивчення історії повсякденності допомагає зрозуміти психологію людей в різні історичні періоди та усвідомити їх значення. Серед рекомендацій щодо викладання історії повсякденності на уроках можна згадати публікації Федчиняка А.О. та інших методистів-практиків. Для того, щоб сформуванню розуміння буденності як наукової категорії, вчитель повинен використовувати певні критерії та підходи. Вивчаючи історію повсякденності, вчитель повинен донести до учнів теоретичний та фактичний історичний матеріал та володіти певними прийомами. Перш за все, важливо розуміти, що саме означає поняття "історія повсякденності".

Кожна людина є часткою історичної системи соціального життя. Формування повсякденності впливає на соціальний, професійний статус, родинний стан, вік та їх своєрідність, що обумовлено часом і епохою. Природне і соціальне середовище (місто, селище, село, хутір) також мають свій вплив на повсякденне життя. Повсякденність відображає технологічну, виробничу та економічну сфери громадського життя, допомагаючи учням зрозуміти розвиток базових соціальних структур. Людина та її побут залежать від системи цінностей та норм поведінки даного суспільства. Особлива психологія, світосприйняття,

ідеали, кумири, суспільна думка та система спілкування є важливими елементами повсякденності. Методика вивчення історії повсякденності поєднує традиційні та інноваційні технології навчання. До традиційних технологій, до яких найчастіше звертаються вчителі, належать розповідь та опис. Розповідь, як монологічний усний виклад фактичного матеріалу, має включати характеристику часу, простору та людей, наголошуючи на їх своєрідності та специфічності фактів, а також використовувати перелік об'єктів. Історичні факти викладаються, наголошуючи на їх своєрідності, що сприяє розвиткові уявлень учнів про специфічність кожного історичного факту порівняно з іншими.

Сюжетна розповідь використовується як образна форма усного монологічного викладу історичних фактів за певним сюжетом, який часто має драматичний характер. Вчитель, за допомогою образних і динамічних прийомів, розповідає про події та дії людей згідно з сюжетною схемою. До нетрадиційних прийомів розповіді належать персоніфікація та драматизація. Персоніфікація полягає у використанні сюжетного оповідання про вигадану людину, її долю, умови життя, вчинки та діалоги, які дають можливість зрозуміти типові явища суспільства. Драматизація передбачає використання діалогу, який допомагає розкрити сутність типового соціального явища. У ході діалогу можуть бути задіяні учні, як учасники діалогу майстра і підмайстра.

Драматизація дозволяє більш живо та ефективно передати історичний матеріал учням. За допомогою діалогу можна відобразити типові ситуації та проблеми соціального життя, що допоможе учням краще зрозуміти певну історичну епоху.

Крім того, до нетрадиційних методів вивчення історії повсякденності належить також використання історичних джерел - документів, фотографій, карт, малюнків, артефактів та інших матеріалів, що стосуються певної історичної епохи. Це дозволяє учням отримати більш повне уявлення про життя людей

минулих часів та зрозуміти, які фактори впливали на їхній побут та повсякденність.

Основним завданням вчителя при вивченні історії повсякденності є розширення уявлення учнів про життя та побут людей минулих епох, виховання у них інтересу до історії, розвиток критичного мислення та умінь аналізувати історичний матеріал. Для досягнення цих цілей необхідно використовувати різноманітні методи та прийоми навчання, включаючи традиційні та нетрадиційні, інноваційні технології, а також використовувати різноманітні джерела інформації та матеріали.

Існує можливість передати факти, явища та процеси в усній, монологічній формі з використанням різних образних засобів, таких як аплікації, піктограми та МП-презентації. Для того, щоб підготувати таке повідомлення, вчителю доцільно долучати учнів до процесу підготовки, визначивши тему, наприклад, "Їжа в середньовіччі: харчування селян та феодалів, напої та десерти, столове приладдя". Після збору інформації, вчителю доцільно запропонувати учням провести часове перенесення та підготувати репортаж про життя в сільській хаті або замку лицаря, розповісти про традиції пригостання та етикет у різних соціальних середовищах, або навіть створити репортаж для модного журналу про життя на вулицях Парижу чи Нью-Йорку в 30-і роки минулого століття.

Учитель повинен забезпечити доступ учнів до всієї необхідної інформації, навіть якщо це означає, що матеріал стає завеликим для опрацювання на уроці. Якщо інформація занадто об'ємна, вчитель може зробити узагальнення на уроці або розпочати наступний урок з іншої теми, щоб створити цілісність картини світу. Опис - це форма передачі інформації про історичні явища і процеси. У ньому описується об'єкт без сюжету. Є кілька форм опису, таких як картинний, аналітичний, портретний і образний, кожен з яких використовується для передачі певного типу інформації. Учитель повинен визначити форму опису, яка найкраще

підходить до теми, що вивчається, та стиль, який найбільш добре передає інформацію учням.

Для портретного опису характерним є детальне відображення зовнішнього вигляду людини, її міміки, жестів, постави тіла, а також характеру, рис характеру, інтересів та звичок. Це може бути корисним для вивчення історичних персонажів або звичок і традицій певних епох.

Опис явищ і процесів може використовуватись для розкриття складних історичних подій, таких як революції, війни, політичні реформи. У цьому випадку, окрім детального опису самої події, можна також описувати причини та наслідки цих подій, а також визначати їх вплив на суспільство та культуру.

Для досягнення більшої ефективності використання форм опису в історичному навчанні, можна застосовувати методи проектної діяльності. Наприклад, створити проект віртуальної екскурсії в історичну епоху, де учні матимуть змогу застосувати отримані знання про об'єкти, історичних персонажів та події. Також можна запропонувати учням створити відео-ролик, документальний фільм або історичну драму, які базуватимуться на отриманих знаннях про конкретний історичний період.

Усі форми опису, а також методи проектної діяльності, є важливим інструментом для розвитку історичної свідомості учнів, їхньої здатності аналізувати та розуміти історичні події та процеси. Важливо, щоб вчитель ретельно підбирав матеріали для роботи з учнями, а також давав їм можливість самостійно досліджувати історію, ділитися власними думками та враженнями. Такий підхід дозволить забезпечити більш ефективне навчання та розвиток критичного мислення учнів.

В історії України початку ХХ століття є багатий джерельний ресурс на сторінках посібника « Історія епохи очима людини», де для всіх форм опису є питання критичного змісту, які спрямовані на більш творче , аналітичне опрацювання джерел як письмових так і візуальних. Поєднання цих двох видів

джерел називається документуванням. Це дає можливість наблизити до об'єктивності картину епохи, підкріпити розповідь учителя, положення підручника, картину, фотознімок, карикатуру, а в кінцевому- створити більш повний і стійкий образ епохи.

Доповнення з документа (спогад, мемуари, листи, щоденники, офіційні акти, а всі вони є суб'єктивними) можуть мати характер дослідження, контент-аналізу, наприклад, виокремити факти від оцінювання; знайти нове, чого не вказано в підручнику; виявити типове, спільне; порівняти документ із текстом підручника. Тексти спочатку слугують для оволодіння учнями базових знань, стисло передають суть прочитаного. Для більш повного і глибокого знайомства доцільні прийоми технологій критичного читання: «Читання в змінних парах», «Запитай у автора», «Щоденник розвитку подій», «Карта понять, ідей», «Залишіть за мною останнє слово».

Ці технології критичного читання допомагають учням активніше сприймати та аналізувати текст, розвивати критичне мислення та здатність до самостійного висновку. Крім того, важливо дотримуватись принципу історичної об'єктивності при роботі з документами та джерелами і забезпечувати учням можливість ознайомитись з різними точками зору на події та явища.

При використанні документів в історичному навчанні також важливо навчити учнів оцінювати їх авторство, мету, контекст та значення відповідно до історичного періоду та події, на яку вони відносяться. Також можна проводити історичні дослідження та проекти, де учні самостійно вивчають тему та працюють з джерелами, роблять висновки та презентують їх результати класу або школі.

Загалом, використання різних форм опису та документів у комбінації з технологіями критичного читання може зробити історичне навчання цікавішим та зрозумілішим для учнів, а також сприяти розвитку їхньої критичної та аналітичної думки.

В роботі з текстовим матеріалом розробки учням доцільно рекомендувати віднайти нове на ілюстрації і спробувати знайти опис події, процесу в підручнику, а в разі відсутності – спробувати самому зобразити опис, поставити запитання однокласникам на зразок: « що нового ти помітив?», « чому вулиці у середньовічних містах були вузькими?», « якою була праця(відрочинок, ігри дітей)», « проілюструй свою розповідь текстом із підручника». Традиційною на уроках історії залишається самостійна робота з підручником, що супроводжується заповненням узагальнювальних таблиць на зразок: «Одяг.Мода.Прикраси. Косметика», а доповненням можуть бути два рядки « Чоловіки.Жінки» або таблиця « Вплив довкілля на життя середньовічної людини» (три колонки – ландшафт, ліси, ріки та моря)

На становленні історії повсякденності в українській історичній науці позначився перегляд Міністерством освіти навчальних програм з історії України та всесвітньої історії у бік людинознавчої концепції та орієнтування на світові навчальні стандарти. Співпраця України з Радою Європи (з 1995 р.) сприяла модернізації змісту програм з історії для шкіл за такими напрямками: зміна співвідношення соціальної історії з політичною та економічною історією на користь «людинознавчої» історії; зростання ролі пересічної людини в політичній, економічній, соціальній і культурній історії; акцентування ролі історії повсякденності при відборі та структуруванні навчального матеріалу; вивчення життя різних соціальних груп (жінок, дітей, національних меншин, емігрантів та ін.) [4].

Історична дійсність може бути істотно урізана обсягом, якщо для нас основним предметом у класі стають явища минулого. Такий підхід запозичений у представників академічної науки. У цьому випадку ми займаємося з дітьми, головним чином, аналізом історичних джерел, і на основі цього аналізу відновлюємо картину минулого. Історична дійсність може бути розширена в обсязі і змінена як, якщо ми намагаємося основним предметом у класі зробити

явища минулого і сьогодення. Тоді наша увага звертається не лише до явищ минулого, а й до нашого досвіду, до наших дій щодо роботи з явищами минулого. «Наше» справжнє у разі виступає як фрагмент дійсності, у якому відбувається наша освітня діяльність. І тут усвідомлено поєднуємо поняття «історичний процес» і «освітній процес», розглядаємо нашу освітню діяльність як продовження історичного процесу, у якому до нас розвивалося людство. У цьому випадку ми займаємося з дітьми рефлексією та аналізом нашої освітньої діяльності, розуміючи, що різні прояви, продукти нашої діяльності – такі самі історичні джерела, як і класичні зразки минулого. Історична дійсність може бути ще більш розширена в обсязі і змінена в якості, якщо ми не задовольняємося тим, як розвивалася історична дійсність у минулому та сьогодні, і хочемо її змінити. Тоді основним предметом у класі стає не тільки минуле та сьогодення, а й майбутнє. Свої спроби змінити стан справ, які ми спостерігали у минулому та теперішньому, ми робимо шляхом проектування нашої освітньої діяльності, тобто. за допомогою покладання ідеального образу та реалізації його насправді. Повноцінне «освоєння» історичної дійсності, на нашу думку, можливе лише в тому випадку, якщо ми працюємо в класі з цією дійсністю у повному обсязі з використанням усіх засобів «освоєння»: вивчення історичних джерел, аналізу, рефлексії та проектування освітньої діяльності. У цьому випадку, на наш погляд, учасник освітнього процесу може досягти гармонійного поєднання позицій суб'єкта історичного пізнання та суб'єкта історичного розвитку. Можливо поєднання видів діяльності, які розташовувалися раніше в дуже різних, часом віддалених галузях освіти, викличе здивоване питання: навіщо? Відповідаючи на нього, звернемо увагу на те, що це не довільна феноменологічна гра щодо суміщення раніше несумісних понять, це цілком прагматична спроба переопису освітньої діяльності таким чином, щоб перед учасниками освітньої діяльності відкрилися конкретні механізми перетворення їх на суб'єктів освітнього процесу. Крім того, подібний перепис дозволить нам виділити деякі принципові ознаки

переходу від системи «навчання історії» до історичної освіти. Вводячи поняття «освоєння» історичної дійсності, ми починаємо говорити не про черговий варіант навчання трансляції та відтворення певної картини минулого, а саме про роботу з формування «образу» педагога, «образу» учня за допомогою їхнього звернення до минулого. Цей «образ» якраз і формується, на нашу думку, через висування смислів минулого, цілей та норм його вивчення, що, власне, і відбувається в описаному процесі «освоєння» історичної дійсності. Обмовимося відразу щодо матеріалу, на якому будується наша типологія. В основному це визначення та характеристики, які дано інноваціям їх авторами та опонентами, а не власне аналіз інноваційних практик. Ця обставина визначає межі розуміння нашої типології, які можуть бути змінені, якщо матеріалом типології будуть документальні матеріали – стенограми уроків, їх феноменологічні описи, інтерв'ю педагогів та дітей тощо. Звідси виникає проблема мови типології. Чу-жі висловлювання, звичайно ж, не орієнтовані на заданий нами контекст. Тому при побудові нашої типології доведеться скористатися мовою чужих висловлювань, іноді нагадуючи особливості контексту нашої типології. Ця своєрідна практика перечитання чужих текстів, їхнього переосмислення, задання власних смислів описаним у них феноменам зміни освітньої практики. Подібне перечитання є важливим елементом побудови типології. «Зустріч» мов, що виникає при цьому, є ускладнюючим оповідання, але необхідним елементом аналізу, що прояснює позиції творця типології та авторів інновацій.

Перші кроки щодо зміни історичної освіти мали частіше публіцистичний характер і реалізовувалися здебільшого як вимоги деідеологізації викладання історії, позбавлення нав'язаних «згори» підходів до оцінок минулого. З публікаціями, що наполягають на «визволенні» історії від ідеології, виступали як представники академічної науки, так і викладачі шкільної історії [11, 20, 26]. Проте процес деідеологізації викладання історії у школі носив переважно декларативний характер, мало торкаючись реальної шкільної практики. У

роботах цього періоду відкидався модернізаторський характер ідеологічних оцінок минулого, справедливо вказувалося на необхідність «показувати учням значущість кожної досліджуваної події та явища». Але при цьому повністю відтворювалися старі марксистські соціологічні установки на виявлення у минулому дії теорії суспільно-економічних формацій, теорії класової боротьби, ролі особистості та народних мас в історії тощо. [15. С. 24-25]. У цій ситуації з усією очевидністю виявився розрив між новими, демократичними цілями шкільної історичної освіти та старим державно-ідеологічним змістом предметних курсів. Цей розрив не можна було подолати простим вольовим рішенням, була потрібна багаторічна копітка робота з вироблення нового змісту, що відповідає новим цілям освіти. Серед шкільних викладачів почалися суперечки про те, якою має бути «нова» історія у школі [14, 23, 37]. У ході цих суперечок, на хвилі боротьби за «деідеологізацію» багатьох сюжетів з історії нашої країни, ліквідацію «білих плям» у її минулому поступово позначився лейтмотив оновлення історичної освіти – боротьба за повернення народу його «справжньої» історії. Академічна і вузівська наука у період прагнула зайняти звичну позицію «старшого брата», надаючи допомогу школі у підготовці матеріалів з бурхливо обговорюваної у роки історичної проблематики. На думку деяких професійних істориків, ця проблематика не завжди отримувала якісне висвітлення в періодичній пресі, на телебаченні і викликала у педагогів труднощі в її осмисленні та інтерпретації на уроках історії [1. З. 3]. Перебудовна лінія в оновленні шкільної історичної освіти з її боротьбою за повернення народу його історії, відновлення правди про минуле зберігалася в російських школах довгі роки. Ще в середині 1990-х років. Значна кількість педагогів країни продовжувала ставити собі завдання, притаманні перших років перебудови. «Насамперед, треба сказати про відновлення історичної правди, – писала 1996 р. педагог із Красноярська С.А. Білоусова, - про подолання схематизму і схоластики, про ліквідацію "білих плям" в історичній науці, про деяке спрощення

курсів ... Дослідження останніх років змушують по-новому підійти до освітлення низки історичних подій і закономірностей, по-іншому розставити акценти в їх висвітленні, оцінювати минуле менш прямолінійно» [5. З. 145]. Живучість подібного трактування оновлення шкільної та багато в чому й вузівської історичної освіти пояснюється вже згаданою традицією натурального сприйняття історії та у зв'язку з цим розуміння інновацій як боротьби за виправлення «картини» минулого. По суті, дана методологія організації історичної освіти продовжувала традиції «навчання історії». Якщо використати введений нами термін «освоєння», можна сказати, що наприкінці 80-х – на початку 90-х років. ХХ ст. основною метою інновацій в історичній освіті була боротьба за «освоєння», «присвоєння», повернення «прихованої» за радянських часів «правди» історії. Предметним змістом уроків історії у цей час була політична історія, сюжети якої ставали об'єктом публіцистичних викриттів, актуальних дискусій. За формою ці уроки не вимагали методичних вишукувань і будувалися як протиставлення «радянських» і перебудовних трактувань тієї чи іншої сюжету, під час якого фактично відбувався акт передачі «справжньої» історії її справжнім власникам. З огляду на буквальну рівність педагога та учнів у доступі до нової інформації про минуле, що надається ЗМІ, цей акт «повернення» історії відбувався на основі рівноправності. Однак це був ще не діалог, а скоріше вивчення історії «складчини», коли кожен учасник освітнього процесу приносив до класу те, що йому вдалося почерпнути з розрізнених джерел. Спільними зусиллями педагога та учнів створювалися більш менш цілісні сюжети минулого.

Такий підхід суттєво змінював цілі історичної освіти. Вивчення минулого ставало не метою, а засобом формування дитини. Причому особливо наголошувалося, що подібної особистості не можна безпосередньо передати особисті якості, що для цього потрібно створити на уроці історії особливі умови, середовище. Найчастіше прихильники цього напрямку вважали такими умовами зміну предметного змісту, рідше форм навчання. По-перше, необхідні яскраві,

цікаві розмови про людину, чії думки і діяльність світ зобов'язаний великими відкриттями і звершеннями. По-друге, потрібна постійна орієнтація всіх засобів навчання, всієї діяльності педагога на інтереси та потреби підлітка, юнаки, дівчата »[16. З. 138]. Характерною у сенсі є організація викладання історії у шкільництві. Реалізована у школі практика «виховання історією» передбачає, що особливим чином викладений історичний процес «сам собою», своїми прикладами сформує певний тип особистості, сповідує ліберальні цінності, громадянськість і патріотизм. У змісті уроків вчителів цієї орієнтації виявлялося прагнення перейти від звичного вивчення політичної історії до громадянської історії, історії культури. Стали помітні спроби побудувати свою роботу на сюжетах, які не були б ілюстрацією до дії якихось відчужених від людини, невідомо ким відкритих законів історії, а розповідали б про спосіб життя і думки простих людей, про те, як вони власними руками створюють навколишнє середовище. реальність. У своїх працях ці дослідники звертали увагу вже не так на дію історичних закономірностей, як на роль людини у розвитку історичного процесу. Шкільні курси історії у період стали наповнюватися розгорнутими сюжетами про діяльність конкретних людей, ментальності різних прошарків суспільства, інтегрованими гуманітарними знаннями [18]. За формою роботи описані інновації будувалися з огляду на «інтереси та потреби підлітка», часто вибудовуючи сценарії уроків як перелицювання відомих телешоу. Виходячи з принципу гуманізму, вчителі прагнули на подібних уроках використовувати у роботі з дітьми різні види комунікацій. Проте відсутність продуманих механізмів активізації навчальної діяльності, побудови партнерських відносин між педагогом та учнями найчастіше призводили до різкого падіння дисципліни, до переважання комунікативної сторони навчальної роботи над змістовною. Маючи на увазі останню обставину, ми назвали б ці інновації курсом не на гуманізацію, а на гуманітаризацію шкільної історичної освіти. Ми розрізняємо ці терміни наступним чином. Під терміном «гуманітаризація» ми розуміємо зміну картини

минулого, яка відображала перехід від переважного вивчення законів та закономірностей історії до з'ясування ролі людини в її розвитку, від сциентистського (запозиченого з природничих наук) сприйняття минулого до власне гуманітарного інтересу до всіх проявів діяльності людини. Гуманітарними по суті є спрямованість на формування різних «картин» минулого, визнання цих «картин» продуктом освітньої активності педагога та учнів. «Гуманізація» освіти для нас ширше поняття, яке має на увазі не лише активізацію інтересу до діяльності людини у минулому. Насамперед це – наявність продуманих механізмів активізації діяльності педагога та дітей, які роблять їхнє партнерство не наслідком емоційного розташування один до одного, а результатом послідовної системи дій, продуктом освітньої технології. Цього механізму в позначеному нами русі таки не спостерігалось. Тому цей тип «освоєння» історичної дійсності на уроках історії ми назвали б гуманітарним.

Проводячи розмежування з традиційною освітою, вони вказали на існування кордону між історією як «яскравою та образною розповіддю про минуле» та історією як наукою. Перше трактування історії вони зневажливо порівняли «з цукерковим фантиком, обгорткою, під якою часто немає цукерки», ставлячи себе до представників другого – наукового спрямування. Виходячи з цієї позиції, прихильники теорії навчання, що розвиває, звернули увагу на необхідність зміни цілей історичної освіти. На питання, навіщо вивчати історію в школі, вони запропонували відійти від традиційної, на їхню думку, мети освоєння «необхідного запасу знань та необхідного набору вмінь щодо подій минулого». Вчитель історії, заявили вони, має навчити дитину вмінню «витягувати з минулого цінне для сьогоднішнього дня, мислити історично». Не змушувати дитину заучувати певні обсяги інформації про минуле, а навчити її аналізувати цю інформацію – головне завдання педагога. У зв'язку з цим вони запропонували перестати сприймати знання про минуле «як щось самоцінне (як у фундаментальній науці)» і заявили, що для них у викладанні історії ключовим

«є зовсім не поняття минуле, а поняття сьогодення (і навіть майбутнє)». Як же, виходячи із зазначених цілей, має будуватися процес викладання історії? «Зміст має бути скомпанований та перетворений таким чином, – відповідали адепти історичного навчання, – щоб активізувати розумову діяльність учнів, націлити їх на вирішення певних завдань. Організація змісту має підпорядковуватися логіці вирішення навчальних завдань через виконання навчальних завдань». В узагальненому вигляді опоненти В.Ю. Лучкін за запропонованою нею схемою сформулювали свою позицію так: «Для чого необхідно викладати історію в школі? Щоб навчити учнів самостійно аналізувати історичну інформацію, орієнтуватися тепер із опорою досвід минулого. Як вивчати історію? Як систему навчальних завдань, які вирішуються учнями у процесі навчальної діяльності. Що вивчати? Те, що сприяє досягненню поставленої мети (тобто зміст має бути скомпановано і перетворено таким чином, щоб активізувати розумову роботу учнів)» [30. С. 50-52]. Оскільки система завдань, що розвиваються, є ключовою ланкою системи історичного навчання, то пізніше в журналі «Викладання історії в школі» згадані автори запропонували свій варіант завдань з історії стародавнього світу. За формою ці завдання близькі до традиційних - тести, кросворди, завдання на основі документів, завдання з використанням зорового ряду. Завдання, безумовно, цікаві, що дійсно активізують діяльність учнів, але, на наш погляд, слабо розкривають новизну застосування системи навчання історії повсякдення в історичній освіті.

Таким чином, використання в сучасній методології історії України такого актуального підходу, як історія повсякденності, допоможе швидше вивести науку зі стану методологічної кризи, перетворити історію на цікаву, справді людинознавчу дисципліну.

2.2. Методичні рекомендації з розробки уроків за напрямом «Історія українського повсякдення»

У сучасних школах дедалі більше уваги намагаються приділити вивченню як глобальних політичних і соціально-економічних аспектів історії, а способу життя, менталітету людства, духовним і моральним цінностям особистості.

Історія повсякденності вже вивчається у шкільному курсі навчання.

Період раннього Нового часу вивчається в курсі Загальної історії з 7 класу. Але слід визнати, що на практиці через відсутність часу вона може бути значно скорочена, включена в іншу тему, відводяться на самостійне вивчення, або зовсім пропущена вчителем як найменш важлива. Насправді ж вивчення історії повсякденності має проходити нарівні з вивченням, наприклад, таких тем, як "Великі географічні відкриття", "Королівська влада та Реформація в Англії", "Реформація в Німеччині" та ін. Історія повсякденності минулого дозволить значно розширити сферу пізнання учнів а різні активні методи роботи сприятимуть збільшенню зацікавленості процесом їх навчання. Також дана тема дозволить відійти від спрощеного, схематичного сприйняття минулого, сприяє формуванню у дітей інтересу до навколишнього світу.

Вивчення цієї теми також дозволить широко використовувати як письмові джерела, а й образотворче мистецтво. А при вивченні пізніших періодів історії, наприклад, Нового часу, різноманітність джерел можна розширити за рахунок фотографій, матеріалів опитувань, усних джерел, реклами, плакатів, карикатур тощо, що дозволить дітям навчитися працювати не тільки з письмовими джерелами. Така робота формує вміння отримувати інформацію та бути уважним до історичних деталей.

Таким чином, вивчаючи повсякденність, історія держави не відчужується від приватного життя, стає відчутною причетність до неї окремих людей, а також

власне значення учнів. Повсякденність мешканців минулого для дітей "відкриває світ зсередини", що сприяє складання позитивної мотивації до вивчення історії.

Для найефективнішого вивчення менталітету, вдач, історії повсякденності жителів тієї чи іншої епохи потрібна реконструкція образів минулого. І тому доцільно використовувати різні методи роботи під час уроків історії. Історію повсякденності вивчають в основному за допомогою загальних прийомів вивчення фактичного матеріалу, тобто образної розповіді та картинного опису, рідше використовується сюжетна розповідь. Розповідь - усне монологічне виклад фактичного матеріалу, пов'язані з типовим побутовим чи культурним явищем. Як правило, він позбавлений конкретики та сюжету. У ньому дають конкретні історичні характеристики часу, простору, людей.

Сюжетна розповідь - це образна форма усного монологічного викладу історичних фактів із певним сюжетом, що нерідко відрізняється драматизмом. Головні факти відтворюють у ньому образно, динамічно, як і художньої історії. Персоніфікація та драматизація є особливими формами сюжетного оповідання. При цьому під персоніфікацією розуміють форму сюжетного викладу про долю, поведінку, умови життя вигаданої людини, що допомагає зрозуміти типові явища життя суспільства. А при драматизації виклад відбувається у формі діалогу, в результаті якого розкривається сутність типового соціального явища, наприклад, розмова двох торговців, які приїхали з різних галузей держави. Образна розповідь - вид усного монологічного викладу матеріалу, який передає головні історичні факти у спокійній безконфліктній формі, тому позбавлений динамізму та сюжету. часто застосовується для оповідання про різні явища та процеси суспільства з опорою на наочність. Однією з найпоширеніших прийомів є картинний і аналітичний опис, перше у тому числі відтворення фактів в емоційно-художественній формі як цілісної картини побуту людей. Другий вид опису відтворює образ складових частин, деталей та його функціональне призначення. Останнє застосовується для опису речей, одягу, знарядь праці та ін.

А використання схем, таблиць, макетів, картин, ТЗН допомагає при створенні цілісної картини повсякденного життя мешканців минулого.

Невід'ємним методом роботи на уроці є аналіз тексту підручника, що допомагає учням опанувати базові знання предмета, виробити навичку логічного мислення, узагальнювати, виділяти головне у тексті. При лабораторно-практичній роботі учні можуть самостійно досліджувати історичні джерела чи виконувати завдання вчителя. Велике значення має наочний матеріал. Для вивчення раннього Нового часу неможливо уникнути образотворчого мистецтва епохи Відродження.

В історії повсякденності дуже багато різноманітних протиріч у регіональному, історичному, особистісному та ін сенсах. Тому доцільно організувати під час уроку обговорення, дискусії. Це сприяє виробленню власної позиції учнів, виробленню критичного мислення.

Таким чином, існує безліч різних методів організації роботи на уроках історії, але описані методи вивчення історії повсякденності не вичерпують всі варіанти роботи на уроках історії.

Перед тим, як скласти конспект уроку або позакласного заходу з теми, що вивчається, варто розглянути, як вона вивчається в шкільних підручниках з Загальної історії в середній школі.

Наступний метод, який доцільно використати вчителю при викладі історії повсякденного життя, - це робота з текстом підручника в парах змінного складу. Головною метою методу є оволодіння учнями базовими знаннями з навчального предмета за короткий термін, вироблення навичок логічного мислення, розвиток здатності глибоко занурюватися в текст, узагальнювати, коротко (усно та письмово) формулювати суть прочитаного. Роботу в парах змінного складу будують у тому, кожен учень має прочитати текст параграфа підручника чи його розділ, відмінний від текстів інших учнів. Учні сідають парами так, щоб добре бачити один одного. Спочатку один учень читає своєму партнеру завершений

уривок тексту (абзац 6–12 рядків). Після цього вони вдвох обробляють його, з'ясовуючи, що йдеться у тексті, дають йому альтернативний заголовок. При цьому можна кілька разів перечитувати текст.

Так само працюють учні з текстом «гостя». За 7–9 хвилин пара обробляє два уривки тексту. Після цього гість переходить до іншого «господаря» та працює з іншим текстом. Працюючи з другим, третім партнером, учні переказують один одному зміст попереднього тексту за основними пунктами плану, а вже потім переходять до нового уривку та його обробки. Вчитель у процесі організації навчання у парах змінного складу грає роль консультанта.

Однією з прийомів роботи з підручником може бути робота учнів з ілюстративними компонентами (малюнками, плакатами, фотографіями, карикатурами) — наочністю. Саме в процесі роботи з наочністю учні набувають уміння підбирати необхідний фактичний матеріал та орієнтуватися в історичній інформації, здійснювати історичний аналіз, історичну критику, реконструкцію історичних подій, явищ, процесів тощо.

Великий пласт інформації зберігають фотографії початку ХХ ст. (як людей, і побутових об'єктів), які збереглися до нашого часу. Вчителю під час роботи учнів із фотографіями слід звернути увагу до розвитку практичних навичок учнів, заснованих на інтелектуальному вмінні виділяти головне — складати план (простий і складний) теми, параграфа чи питань параграфа. Учням середньої школи бажано зосередитися на складанні розгорнутого плану параграфа (питань параграфа) або оповідання вчителя та розроблення плану-конспекту параграфа підручника. Роботу з текстом підручника, що закріплює пояснення вчителя, можна завершити складанням таблиці. Учні відбирають матеріал, складають точні формулювання, підбирають основні факти, що полегшують запам'ятовування. Розрізняють хронологічні, синхронні, порівняльні та узагальнюючі таблиці.

Одним із видів організації самостійної роботи, учнів є виконання лабораторно-практичної роботи. Лабораторно-практична робота — метод навчання, суть якого полягає у самостійному дослідженні учнями історичних джерел за завданням вчителя без попереднього вивчення цього матеріалу на уроці або за допомогою підручника, виділення необхідної інформації, її аналізу, систематизації та узагальнення.

ВИСНОВКИ

Історія повсякденності (повсякдення; нім. Alltagsgeschichte) — один із напрямів розвитку сучасної історичної науки. Одним із найважливіших чинників зменшення відставання Української історичної науки від європейської є «сповідування» кращими істориками-дослідниками історії повсякдення.

Формування історії повсякденності відбувалося у ХХ ст. Історія повсякдення — це процес гуманізації та психологізації повсякдення, індивідуального ставлення до повсякденних проблем, ставлення до влади, держави, суспільства в цілому крізь призму особистісного сприйняття життєвих ситуацій. Старі історії — політизовані чи ідеологічні — ігнорували повсякденні потреби людей, сприяли певним політичним силам, або запроваджували тоталітарні погляди, або сприяли анархістським ставленням до держави та політичної влади.

Людина повернулася в центр історії й усвідомила сучасний і перспективний ціннісний пріоритет політичної філософії, тобто: не людина на службі суспільству, а суспільство (особливо країна) на службі людині. Таким чином, історія повсякденного життя має безпосереднє відношення до політичної антропології, яка вчить, що людину вирізняє широкий спектр мотивів (не лише економічні чи політичні інтереси, а й культурні, демографічні, професійні тощо). Слід пам'ятати та враховувати цю аксіому: коли люди звинувачують суспільство у тому, що відбувається у власному житті, рівень споживання, вони завжди висувають вимоги до суспільства та його інститутів. Доля людини в конкретному суспільстві є найбільш об'єктивним критерієм людської природи.

Важливість вивчення історії повсякдення в школі полягає в тому, що:

- досвід повсякденності показує шляхи пристосування до нових обставин;
- повсякденність дає відчуття впевненості у собі;
- повсякденність формує образ певного історичного періоду. ;

- показує суспільство через покоління;
- розкриває роль багатовікових традицій;
- унеможливорює породження конфлікту;
- заважає вам дивитися на минуле спрощено, схематично;
- допомагає учням краще зрозуміти роль і значення еволюційних форм суспільного розвитку, а також соціального положення всіх елементів у їх взаємодії.

Використання вчителем завдань дослідницького змісту у викладанні історії створює можливість зробити історію цікавим, справжнім гуманітарним предметом. Така робота в класній та позааукласній час може мати форму: проектів, презентацій МП, описів життєвих сценаріїв, інтерв'ю, соціально-побутових досліджень, фольклору, релігії, культурної ідентичності, етнографічних розвідок під час літньої практики.

Список літератури

1. Васильчук Г.М. Вивчення «радянської повсякденності» 20-30-х років сучасними російськими істориками: проблеми теорії та методології дослідження // Україна ХХ ст.: культура, ідеологія, політика. - Зб. ст.- Вип. 11. - К.: НУ НАНУ, 2007. - С.102-111.
2. Гогохія Н.Т. Якісні методи дослідження у вивченні радянської повсякденності 1920-30-х рр. // Вісник Луганського національного педагогічного університету ім. Т.Г.Шевченка. - 2007. - №23. - С.109-114.
3. Головка В. «Риба та м'ясо» історії повсякденності: теоретичні засади напряду//Проблеми історії України: факти, судження, пошуки. Міжвідомчий збірник наук. пр. - Вип.17. - К.: НУ НАНУ, 2007. - 494 с. -С.87-101.
4. Коляструк О.А. Предмет історії повсякденності: історіографічний огляд його становлення у зарубіжній та вітчизняній історичній науці // український історичний журнал. - 2007. - №1. - С.174-184
5. Удод О.А. Історія повсякденності: проблеми методології та джерелознавства // Історія в школах України. - К., 2005. - N 4. - С .40-45
6. Лустенко А.Ю. Філософська рефлексія та повсякдення // Філософська думка. - 2007. - № 3. - с.38-47. 7.
7. Баханов К. О. Лабораторно-практичні роботи у викладанні історії України (методичний посібник для учителів)– К. : Генеза, 1996. – 208 с.
8. Беспалько В. П. Слагаемые педагогической технологии / В.П.Беспалько. – М., 1989. – 230 с.
9. Власов В. С. Методика проведення практичних занять у 6 класі. // Історія і суспільствознавство в школах України: теорія і методика навчання. – 2014. – № 9. – С.16 - 34
10. Єгоров Г. “Європейський вимір” у вітчизняній історії // Історія в школі. – 1998. – № 9. – С. 14–16.

11. Журба О. В. Методичні засади організації та проведення практичних робіт на уроках історії. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: net.ua › NaukRobota
12. Заболотна Т. Історія повсякденності – “панацея від хвороб” чи пастка для історика? // Історія повсякденності теорія та практика: матеріали Всеукр. наук. конф., ПереяславХмельницький, 14–15 трав. 2010 р. / упоряд. О. М. Лукашевич, Т. Ю. Нагайко. Переяслав-Хмельницький, 2010. С. 38–43.
13. Коляструк О.А., Повсякденність як об’єкт історичного дослідження: окремі методологічні зауваження. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: irbis-pbuv.gov.ua › cgiir..
14. Коляструк О. А. Методологія історії повсякдення // Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. 2011. № 982: Сер. Історія. Вип. 44. Спеціальний випуск. С. 8–21.
15. Коляструк О. А. Теоретико-методологічні аспекти вивчення повсякденного життя // Нариси повсякденного життя радянської України в добу непу (1921-1928 рр.): Колективна монографія / Відп. ред. С. В. Кульчицький. НАН України. Інститут історії України. [Кн. 1], ч. 1. К.: Інститут історії України НАН України, 2010. С. 5–46.
16. Коляструк О. Поняття повсякденності в сучасній науковій гуманітаристиці // Україна ХХ ст.: культура, ідеологія, політика. Київ, 2009. Вип. 15. С. 46–56.
17. Коляструк О.А. Предмет історії повсякденності: історіографічний огляд його становлення у зарубіжній та вітчизняній історичній науці // Український історичний журнал. 2007. №1. С.174-184.
18. Кульчицький С. В. Історія України : дод. до підруч. для 10 кл. загальноосвіт. навч. закл. : рівень стандарту, академ. рівень / С. В. Кульчицький, Ю. Г. Лебедева. – К. : Генеза, 2011. – 88 с. : іл.
19. Нариси повсякденного життя радянської України в добу непу(1921–1928 рр.): Колективна монографія/ Відп. ред. С. В. Кульчицький: В 2 ч. – Ч 1. – К.: Інститут історії України НАН України, 2009. –445 с.

20. Нагайко Т. Історія повсякденності: погляд на проблему // Історія повсякденності: теорія та практика: матеріали Всеукр. наук. конф., ПереяславХмельницький, 14–15 трав. 2010 р. / упоряд.: Лукашевич О.М., Нагайко Т.Ю. ПереяславХмельницький, 2010. С. 43–48.
21. Пометун О.І., Малієнко Ю.Б. Викладання історії в 5-му класі. Посібник для вчителя // Бібліотека журналу «Історія і суспільствознавство в школах України: теорія і методика навчання». – К.: 2013 – № 3.
22. Сисоєва С. О. Підготовка вчителя до формування творчої особистості учня. / С.О. Сисоєва – К.: Поліграф. книга, 1996. – 406 с.
23. Удод О. Історія повсякденності як методологічна проблема [про актуальність історії повсякденності]. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: history.sumy.ua › 226-istoriya...
24. Удод О.А. Історія повсякденності: проблеми методології та джерелознавства // Історія в школах України. К., 2005. № 4. С. 40–45.
25. Фицпатрик Ш. Повседневный сталинизм. Социальная история Советской России в 30-е годы: город. – 2-е изд. – М., 2008. – 336 с.

ДОДАТКИ

Додаток А. Кодекс академічної доброчесності

Додаток 1

КОДЕКС АКАДЕМІЧНОЇ ДОБРОЧЕСНОСТІ ЗДОБУВАЧА ВИЩОЇ ОСВІТИ ХЕРСОНЬСЬКОГО ДЕРЖАВНОГО УНІВЕРСИТЕТУ

Я, Ротарь Ірина В'ячеславівна, учасник(ця) освітнього процесу Херсонського державного університету, **УСВІДОМЛЮЮ**, що академічна доброчесність – це фундаментальна етична цінність усієї академічної спільноти світу.

ЗАЯВЛЯЮ, що у своїй освітній і науковій діяльності **ЗОБОВ'ЯЗУЮСЯ**:

- дотримуватися:
 - вимог законодавства України та внутрішніх нормативних документів університету, зокрема Статуту Університету;
 - принципів та правил академічної доброчесності;
 - нульової толерантності до академічного плагіату;
 - моральних норм та правил етичної поведінки;
 - толерантного ставлення до інших;
 - дотримуватися високого рівня культури спілкування;
- надавати згоду на:
 - безпосередню перевірку курсових, кваліфікаційних робіт тощо на ознаки наявності академічного плагіату за допомогою спеціалізованих програмних продуктів;
 - оброблення, збереження й розміщення кваліфікаційних робіт у відкритому доступі в інституційному репозитарії;
 - використання робіт для перевірки на ознаки наявності академічного плагіату в інших роботах виключно з метою виявлення можливих ознак академічного плагіату;
- самостійно виконувати навчальні завдання, завдання поточного й підсумкового контролю результатів навчання;
 - надавати достовірну інформацію щодо результатів власної навчальної (наукової, творчої) діяльності, використаних методик досліджень та джерел інформації;
 - не використовувати результати досліджень інших авторів без використання покликань на їхню роботу;
 - своєю діяльністю сприяти збереженню та примноженню традицій університету, формуванню його позитивного іміджу;
 - не чинити правопорушень і не сприяти їхньому скоєнню іншими особами;
 - підтримувати атмосферу довіри, взаємної відповідальності та співпраці в освітньому середовищі;
 - поважати честь, гідність та особисту недоторканність особи, незважаючи на її стать, вік, матеріальний стан, соціальне становище, расову належність, релігійні й політичні переконання;
 - не дискримінувати людей на підставі академічного статусу, а також за національною, расовою, статевою чи іншою належністю;
 - відповідально ставитися до своїх обов'язків, вчасно та сумлінно виконувати необхідні навчальні та науково-дослідницькі завдання;
 - запобігати виникненню у своїй діяльності конфлікту інтересів, зокрема не використовувати службових і родинних зв'язків з метою отримання нечесної переваги в навчальній, науковій і трудовій діяльності;
 - не брати участі в будь-якій діяльності, пов'язаній із обманом, нечесністю, списуванням, фабрикацією;
 - не підроблювати документи;
 - не поширювати неправдиву та компрометуючу інформацію про інших здобувачів вищої освіти, викладачів і співробітників;
 - не отримувати і не пропонувати винагород за несправедливе отримання будь-яких переваг або здійснення впливу на зміну отриманої академічної оцінки;
 - не залякувати й не проявляти агресії та насильства проти інших, сексуальні домагання;
 - не завдавати шкоди матеріальним цінностям, матеріально-технічній базі університету та особистій власності інших студентів та/або працівників;
 - не використовувати без дозволу ректорату (деканату) символи університету в заходах, не пов'язаних з діяльністю університету;
 - не здійснювати і не заохочувати будь-яких спроб, спрямованих на те, щоб за допомогою нечесних і негідних методів досягати власних корисних цілей;
 - не завдавати загрози власному здоров'ю або безпеці іншим студентам та/або працівникам.

УСВІДОМЛЮЮ, що відповідно до чинного законодавства у разі недотримання Кодексу академічної доброчесності буду нести академічну та/або інші види відповідальності й до мене можуть бути застосовані заходи дисциплінарного характеру за порушення принципів академічної доброчесності.

01.09.2022

(дата)

Ірина РОТАРЬ

(ім'я, прізвище)